

Odvaha nerůst

Přílohová část

Metody neformálního vzdělávání
pro sociálně-ekologickou transformaci

Brožura, kterou nyní čtete, je souborem příloh, potřebných k realizaci některých metod, uvedených v publikaci *Odvaha nerůst - Metody neformálního vzdělávání pro sociálně-ekologickou transformaci*. Obě tyto publikace jsou volně ke stažení na adrese <https://tinyurl.com/odvahanerust>

Příloha č. 1: Vize nerůstu

Příloha 1a: Pohoda pro všechny?

Nerůstové hnutí má plné zuby tlaku na výkon a podpory konzumu. Navrhuje proto věnovat se více činnostem, které jsou nedocenené, ale pro kvalitní život klíčové. Příkladem jsou pečovatelské aktivity všeho druhu: práce v domácnosti, práce spojená s péčí o děti, jejich výchovou a vzděláváním, péče o stárnoucí rodiče nebo osoby v širší rodině a vlastně i péče o nejbližší okolí mimo domácnost a péče o sebe. Aby bylo na péči více času, navrhuje hnutí zkrátit pracovní dobu. Zároveň však prosazuje technologické postupy, jež spotřebují větší množství lidské práce (která nahrazuje kapitál a energii). Cílem je, aby práce byla smysluplnou činností, jejíž výsledky ideálně poslouží někomu, koho sami známe. V nerůstové literatuře se pro přesvědčení o potřebě užší interakce s ostatními lidmi i přírodou a nezávislosti na globálních řetězcích vžilo označení „konvivialita“. Samotné technologie pak mají povahu „low tech“ – jsou to jednoduché postupy, které nevyžadují vysokou úroveň specializace a mohou je praktikovat i malé autonomní skupiny lidí. Dokážou ale tyto konviviální technologie dostát nerůstovému závazku trávit více času mimo produktivní práci, aniž bychom se při tom „udřeli“ ve snaze naplnit základní materiální potřeby?

Malé je milé

Současní nerůstoví autoři a autorky, jako jsou Christian Kerschner nebo Andrea Vetterová, řadí mezi principy nerůstových technologií autonomii, konvivialitu, vhodné měřítko či demokratizaci a šetrnost k přírodě. Zároveň však upozorňují, že uvnitř nerůstového hnutí nepanuje shoda na tom, které technologie jsou „nerůstové“. Mezi konkrétními příklady se nicméně nápadně často objevují právě low tech postupy, jež jsou z konvenčního hlediska pomalé a „neefektivní“.

V energetice se má jít cestou komunitní obnovitelné energetiky, respektive energetické demokracie, podle některých představ má být spotřebitel zároveň i producentem. Důraz se klade i na úspory energie, ovšem v low tech provedení: například australští autoři Samuel Alexander a Paul Yacoumis hovoří o tom, že část spotřeby plynu a elektřiny lze omezit „zahříváním lidí, ne míst“ (prostě se lépe oblečte). V dopravě je emblémem nerůstu jízdní kolo, preference pěší chůze a celkové pomalosti (vlakem místo letadlem, MHD místo autem). V oblasti zemědělství nepřekvapí návrhy na komunitou podporované zemědělství nebo komunitní zahrádkářství, snaha o potravinovou soběstačnost, permakultura a organické, ekologické či biodynamické postupy. Často je jako přednost zmiňována větší schopnost mobilizace k politické akci. Kriticky je naopak vnímáno, že tyto technologie zvyšují spotřebu energie a vedou k virtuální, odosobněné komunikaci.

Společným jmenovatelem zmíněných postupů je každopádně důraz na autonomii vůči centralizované, hierarchické moci, ať už v podobě korporací, nebo státu, a často také snaha distribuovat produkty v místě, kde vznikly. V pozadí se ozývá myšlenka „schumacherovské“ buddhistické ekonomie: konviviální technologie posilují důvěru a přímou zkušenost s ostatními skrze spolupráci a komunikaci tváří. Autonomie, lokalizace a důraz na blízkost a neindustrializovanou produkci nám navíc ukazují, že nemusíme odvozovat blahobyt od placené práce – a tím vytvářejí větší prostor pro pečovatelské aktivity.

Osvobodit péči

„Reprodukční práce“ – termín používaný v protikladu k produktivní, tedy trhem oceňované práci – stále častěji nahrazuje poněkud nepřesné označení „neplacená práce“. I pečovatelské činnosti se stávají předmětem klasické tržní směny, což vede ke komodifikaci péče (pečovatelské domy, babysitting a podobně). Tomu nahrává současná organizace práce placené, která nereflktuje lidské biorytmy nebo nebere potřebu péče vůbec v potaz. Ta je pak poskytována především osobami s horší pozicí na trhu práce (například migrantkami), často za nedostatečnou finanční úplatu a mimo systém sociálního zabezpečení. Právě ženy zpravidla pracují ve formálním sektoru péče – například 85 procent zdravotnického personálu tvoří ženy, přičemž třetina z nich se navíc stará o děti

Příloha č. 1: Vize nerůstu

mladší dvanácti let. Právě formální sektor tvoří druhou podmnožinu péče. Spadá do ní nejen zdravotnictví, ale i sociální nebo vzdělávací služby. Tyto sféry jsou dlouhodobě finančně i personálně podhodnocené, přičemž ve všech jsou častěji zastoupeny ženy než muži. Jak tedy péči dekomodifikovat a skloubit s low tech pracovními postupy, aniž by se z ní opět stalo neviditelné břemeno „práce, která se nepočítá“ nebo podhodnocená dřina, jež častěji zatěžuje ženy?

Iluze efektivity

Předpokladem pro nerůstovou transformaci je změna společenských struktur. Nejčastěji se v souvislosti s péčí uvádějí již zmiňované *commons*, do češtiny obvykle překládané jako občina. Například Winne van Woerdenová definuje commons jako sociální strukturu, v níž se skupina lidí organizuje kolem určité společné potřeby, jako je zajištění jídla, energie, bydlení nebo péče. Správa pak funguje na základě společných pravidel, přičemž komunita dohlíží na jejich dodržování. Základním principem je kolektivnost, jejímž prostřednictvím získává komunita soběstačnost a samostatnost. V tom nejzákladnějším slova smyslu tedy péče funguje jako commons již dnes – za stěnami lidských domovů. Péče jako commons je chápána holisticky a základním principem pro její poskytování je solidarita a reciprocita. Abychom si však dokázali představit takto organizovanou péči v měřítku přesahujícím nukleární rodinu, je třeba o ní přemýšlet mimo rámec současného systému.

Zásadní podmínkou je vybudování kultury důvěry, vzájemného respektu a spolupráce s formálními i neformálními organizacemi, přičemž úlohy by měly být rozdělovány podle schopností zapojených stran. Konkurence musí být nahrazena spoluprací. Něco obdobného najdeme v malém měřítku u družstevních kolektivů, sousedských skupin, komunitních center nebo u kolektivů pro dětskou péči, které se osvědčují jako účinný způsob, jak získat více času pro občanskou participaci, odpočinek nebo práci spojenou s low tech postupy.

Zásady jako lokalizace a decentralizace pomáhají zprostředkovat obživu v daném místě. Cílem je mimo jiné alespoň část obživy uskutečňovat mimo sektor placené práce nebo alespoň rovnoměrně rozprostřít příležitosti k obživě, takže by například nebylo nutné dojíždět za prací. Navzdory hojně rozšířenému narativu o automatizaci, digitalizaci, efektivitě moderních technologií a „světě bez práce“ jsou to poněkud paradoxně právě konviviální, na práci náročná low tech řešení, co má potenciál spojovat lidi, podporovat soběstačnost a odolnost, a tím pádem lidem zajistit určitou nezávislost na trhu. V jistém smyslu tak skutečně mohou přinést „pohodu všem“ – možnost trávit více času s blízkými a zmenšit závislost na placené práci jako na zásadním zdroji zabezpečení existence.

Zdroj

VOJTĚCHOVÁ, Sabina, ČERNÝ, Martin. Pohoda pro všechny? Low-tech, práce a péče v nerůstovém světě. A2 [online]. 05/2022 [cit. 13. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2022/5/pohoda-pro-vsechny> (zkráceno).

Příloha č. 1: Vize nerůstu

Příloha 1b: Kolik je dost?

Když před padesáti lety vyšla dnes již slavná práce manželů Meadowsových a jejich spolupracovníků z Římského klubu nazvaná *Limits to Growth* (Meze růstu, 1972), odstartovala debaty, jejichž jádrem je předpoklad, že současný společenský systém založený na exponenciálním ekonomickém růstu narazí na své limity, neboť dojdou surovinové zdroje. Abychom se takové situaci vyhnuli, je prý třeba různých, především technologických opatření, která nám umožní zdroje využívat efektivnějším způsobem. Radikální kritiku růstové společnosti a kapitalismu, která zaznívala ještě v druhé polovině sedmdesátých let od sociálních filozofů, jako byli André Gorz nebo Ivan Illich, postupně nahradil důraz na technokratická a tržní řešení a následně na takzvaný *trvale udržitelný rozvoj*, který na několik desetiletí upevnil neoliberální status quo.

Svoboda definovaná trhem

V době, kdy vznikaly *Meze růstu*, dominovala uvažování zapojených odborníků představa nedostatku zdrojů a s tím související posílení osvícenského karteziánství, které oddělovalo společnost od přírody, takže se životní prostředí považovalo za jakýsi rezervoár zdrojů. Triumf svobody spočíval v tom, že se lidstvo vymaní ze závislosti na přírodě. Převládlo tak ekonomizující myšlení, které společnost depolitizovalo. Místo utkávání politických ideologií a hledání vize společnosti začaly o společenském vývoji rozhodovat údajně objektivní ekonomické zákonitosti, respektive ekonomičtí „experti“ v pozici vykladačů těchto „zákonů“. V osmdesátých letech pak neoliberalismus definitivně prosadil svou definici lidské svobody. Ta se v neoliberálním pojetí spojuje s ekonomickým rozvojem, individuálním podnikáním za účelem zisku, deregulací a privatizací. Regulace a omezení se pak označují za „nepřirozené“ zásahy do „volného“ trhu. Čím víc se skloňovalo slovo svoboda, tím víc se společnost musela přizpůsobovat tržním mechanismům.

Pokud rozumíme mezím růstu jako hranicím daným přírodou, má to několik důsledků. Mimo jiné jsme odkázáni na různé experty, kteří tyto limity objeví a zbytku lidstva je představí, čímž ovšem nastaví pravidla vedoucí k technokratizaci a ekonomizaci politiky. Politika nicméně předchází každému číslu a každému horizontu možností. Pro radikální environmentalisty tak není příroda zásobárnou zdrojů ani čímsi vnějším, co brání lidskému rozvoji. Nejde o to, se z přírodního prostředí vymanit a získat na něm nezávislost, ale uzнат naši závislost na mimolidském světě, s nímž na planetě koexistujeme. Meze nebo limity růstu tak nejsou dané nedostatkem surovin nebo biofyzikálními procesy, ale představují především politický projekt usilující o dobrý a spravedlivý život pro všechny. Na jedné straně tedy vidíme přesvědčení o nekonečném růstu, v němž nám navzdory docházejícím surovinám pomohou věda a technologie, na straně druhé se setkáme s postojem, podle kterého je věčný exponenciální růst nesmyslný, a dokonce neslučitelný s dobrým a kvalitním životem.

Ekonomizace politiky

V heteronomní společnosti se náš život stále více podřizuje tržní logice akumulace kapitálu, tedy maximalizaci zisku, který se investuje do produkce dalšího zisku. Pravidlům trhu se přizpůsobuje vzdělání, trh práce, sociální politika, zdravotnictví a ve výsledku i naše osobní životy. Na prosazování a reprodukování těchto pravidel se podílejí i samy národní státy včetně levicových stran a odborů. Ekonomizace politiky má totalizující tendenci a nepřipouští žádnou alternativu. A když se objeví, velké korporace ji buď koupí a kooptují, nebo je potlačena za pomoci soudů, policie a exekutorů.

Koncepce nerůstu oproti tomu usiluje o společnost, která bude autonomní – nikoli však v liberální tradici opírající se o představu svobodného jedince nezávislého na vnějších silách, ale v tradici radikálního autonomismu, který vidí autonomii jako kolektivní proces sebeurčení. Autonomismus vychází z pojetí společnosti, která si sama určuje zákony, jež jsou arbitrární, tedy vyjednané lidmi a jimi také změnitelné. Důležité je, aby si společnost tuto arbitrárnost uvědomovala a refletovala ji. Zákony a pravidla jsou pak výsledkem diskuze o společném

Příloha č. 1: Vize nerůstu

dobru a autonomní je taková společnost, která sama sebe nejen utváří, ale také zpochybňuje. Je to obrana proti naturalizaci, tedy proti situaci, kdy se zákony a pravidla začnou považovat za cosi nezměnitelného a přirozeného, co nám dal Bůh, příroda nebo třeba klasická ekonomie. Znamená to opustit konzervativní a depolitizující přístup připisující limity vnějšímu světu. Potom se nebudeme bát zjištění, že růst má nějaké hranice, ale naopak budeme mít obavy z toho, co se stane, pokud si lidstvo žádné limity nenastaví. Skutečná svoboda tedy spočívá v nastavení vlastních pravidel, ve schopnosti odpovědět si na otázku: „Kolik je dost?“

Zdroj

NOVÁK, Arnošt. Kolik je dost? A2 [online]. 05/2022 [cit. 13. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.advojka.cz/archiv/2022/5/kolik-je-dost> (zkráceno).

Příloha č. 1: Vize nerůstu

Příloha 1c: Nerůst? Dobrý život v mezích planety je dosažitelnější, než si myslíme

Představa zeleného růstu stavějící na oddělování ekonomiky a ekologie je zcestná. Přesto tvoří základ politiky celého Západu. Analýza dat ukazuje, že nosnou alternativou je strategie nerůstu – životního způsobu založeného na péči a sdílení.

Pokud víme, že „zelený růst“ a decoupling – pouhá technologická změna – k dostatečně rychlému snížení emisí na to, abychom zůstali pod 2, natožpak 1,5 stupni Celsia, nepovede, jak by ve světle ekologické ekonomie a „postrůstových“ návrhů vypadala transformace, která by nespolehala jen na technologie a mohlo by se jí to podařit? Jaké změny ve společnosti a ekonomice by musely nastat?

I na tuto otázku existuje empiricky podložený pokus o odpověď. Tým kolem ekonoma a bývalého analytika německého ministerstva životního prostředí Kaiu Kuhnena z německé organizace Konzeptwerk Neue Ökonomie (Laborať pro novou ekonomii) v Německu dal dohromady scénář, který rozšiřuje obvyklá řešení založená na obnovitelných zdrojích a úsporách na bázi energetické efektivity (efficiency) o úspory založené na společenských změnách vedoucích k uspokojování potřeb při menší spotřebě (sufficiency).

S jakými návrhy přicházejí? Stabilizovat klima by podle jejich kalkulací šlo za předpokladu výrazných, ale uskutečnitelných změn v dopravě, bydlení a stravování. Patří mezi ně přechod od automobilů k veřejné a bezmotorové dopravě ve městech, hustší a prostorově úspornější bydlení, větší sdílení nástrojů a spotřebičů a konec jejich záměrného zastarávání nebo redukce spotřeby masa. Právě tyto kroky by umožnily stlačit emisní křivku pod hodnoty nutné pro stabilizaci klimatu, a to bez riskantních experimentálních technologií zachytávání uhlíku, na které dnes spoléhají růstové scénáře IPCC, na jejichž základě se mimo jiné slibuje „uhlíková neutralita“ v daleké budoucnosti místo snižování emisí tady a teď.

U každé z těchto změn přitom Kuhnen a jeho kolegyne a kolegové jmenují příklady konkrétních, už dnes realizovaných politik a opatření, které vedou tímto směrem. Patří mezi ně rozšiřování městských zón bez aut, nástup veganství nebo rozmach obliby sdíleného bydlení mezi mladými lidmi. Stejným směrem ale jdou i osvědčené vzorce chování známé starším generacím, jako je kutilství (znovupoužívání a opravování starých věcí místo jejich vyhazování) a zahrádkaření (vlastní produkce potravin), které dostávají také nové formy v podobě „knihoven věcí“ a „kaváren-opraváren“ či komunitních zahrad.

Jinak řečeno, zárodky postrůstové ekonomiky už tu dnes jsou s námi, daří se jim, fungují. Naším úkolem je rozšířit a vyškálovat je tak, aby to změnilo trajektorii ekonomiky jako celku. Pokud nás technologie samy nemůžou zachránit, říkají Kuhnen a jeho tým, je na čase na ně přestat spoléhat – a začít měnit společnost.

Smysluplnější ekonomika

Je pravdou – a Kuhnen a jeho kolektiv to přiznávají –, že rozšíření těchto sociálně a ekologicky smysluplnějších každodenních praktik na převládající praxi se těžko obejde bez výrazných změn v uspořádání ekonomiky jako takové, kterou by musel oživený veřejný sektor s podporou veřejnosti přeorientovat od priorit největších bank a korporací k potřebám společnosti a planety a výrazně proměnit fungování světa práce, struktur vlastnictví a kontroly statků či finančního sektoru.

To ale můžeme chápat nejen jako výzvu, ale i jako příležitost. Umožňovalo by to totiž řešit víc problémů najednou. Pokud by byly ekologické změny spojené s nástroji doporučenými Vogelem a Steinbergerovou, totiž s redistribucí a rozšířením veřejných služeb, mohly by učinit ekologickou transformaci všeobecně populární díky „bonusům“ vyplývajícím ze spravedlivější distribuce bohatství a vyšší životní jistoty.

Jinak řečeno, dnešní nazírání „růstu“ coby náhražky rovnosti spočívající v čekání na to, až bohatství hromadí se na vrcholu pyramidy „prokape“ k těm nejchudším, je namísto přeformulovat v uchopení rovnosti jakožto léku na růst.

Úspory v oblasti budov a redukce celkové vytápěné plochy bytových prostor by tak mohly být provedeny ruku v ruce s programy na zajištění dostupného obecního bydlení všem po vzoru Vídně. Kvalitní veřejná doprava by

Příloha č. 1: Vize nerůstu

mohla být přístupná všem bezplatně. Nižší spotřeba masa spojená s ekologizací zemědělství by pomohla rehabilitovat stav drobných soukromých zemědělců a oživit venkov. Omezení průmyslu by umožnilo přesunout více lidí do veřejných služeb, jež jsou pro kvalitu života blahodárnější. Jde o vzdělávání, zdravotnictví či obecně péči. Snížení výroby a spotřeby by pak mohlo umožnit výrazněji rozšířit volný čas a přejít ke způsobu života, který by nemusel být tolik naplněný prací, ale spíš rozvojem vlastních zálib či mezilidských vztahů, péčí o své okolí a o sebe navzájem. „Postrůstová“ ekonomika by tak mohla řešit formy „chudoby“ – chudoby času, chudoby vztahů, chudoby smyslu –, jimiž dnes trpí i lidé takzvaně bohatí.

Odvázat se tvořit budoucnost

Víme, že jen aktuální politikou založenou na růstu a technologických změnách obyvatelnou planetu zachránit nemůžeme. Přestaňme akceptovat hru korporací a bank na „krásný nový zelený kapitalismus“, která neudržitelnost dnešního systému jen lakuje na zeleno a odvádí pozornost od skutečných řešení.

Je načase začít zahrnovat nerůstové a postrůstové návrhy do repertoáru ekologické politiky a dát jim mnohem větší prostor než doposud. Někde v nich je totiž skrytý zárodek odpovědi na to, jak by měla vypadat společnost, která zajistí lidem podmínky pro důstojný a naplněný život a nezruinuje přitom základy života, na kterých závisí blahobyt a vlastní živobytí nás i našich potomků.

Přechod k postrůstové ekonomice jistě bude mít mnohá úskalí. Za každou odpovědí, jakou jsou tyto, se totiž otvírají nové, stejně namáhavé otázky. Je však nutné přestat od nich odvracet zrak, a začít o nich naopak otevřeně mluvit. Dnešní systém je v krizi, na niž není schopen sám dát odpověď. Z nejistoty, závratných nerovností a stále hrozivější budoucnosti těží prodávací strachu, nenávisti a jednoduchých, ale zaručeně špatných odpovědí.

Zastáncům ekologického přežití a solidární, přívětivé a demokratické společnosti dnes už ani tak nehrozí to, že budou navrhnout příliš nečekaná a ambiciózní řešení, nýbrž to, že nebudou mít dostatek odvahy a představitosti a opomenou příležitosti, které krize legitimacy dnešního uspořádání otevírá. Nebezpečím je, že se budou držet příliš při zemi a budou navrhnout řešení, která nejenže nebudou fungovat, ale ještě navíc reprodukují hodnoty a vzorce, jež nás do dnešní krize dostaly.

Mějme na paměti, že tak, jak to je teď, to jednoduše zůstat nemůže. Pojďme se proto přestat pořád bát a pojďme si přestat od těch, kteří nás zavedli na kraj propasti, nechat diktovat, co je a co není možné. Pojďme se zkrátka odvážit tvořit budoucnost takovou, jakou ji opravdu chceme.

Zdroj

PATOČKA, Josef. Nerůst? Dobrý život v mezích planety je dosažitelnější, než si myslíme. *Deník Referendum* [online]. 8. 12. 2021 [cit. 13. 5. 2022]. Dostupné z: <https://denikreferendum.cz/clanek/33432-nerust-dobry-zivot-v-mezich-planety-je-dosazitelnejsi-nez-si-myslime> (zkráceno).

Příloha č. 1: Vize nerůstu

Příloha 1d: Nerůst dnes

Nerůst znamená v první řadě kritiku hospodářského růstu. Vyzývá k dekolonizaci veřejné debaty od idiomu ekonomie a ke zrušení hospodářského růstu jako sociálního cíle. Kromě toho nerůst znamená také žádoucí směr, v němž si lidé budou brát méně přírodních zdrojů a budou se organizovat a žít jiným způsobem, než je tomu dnes. *Sdílení, jednoduchost, konvivialita, péče, společné statky* – to jsou hlavní pojmy, které nám ukazují, jak by taková společnost mohla vypadat.

Obvykle se nerůst spojuje s myšlenkou, že *malé je milé*. Ekologičtí ekonomové definují nerůst jako spravedlivé snižování výroby a spotřeby, které sníží společenské nároky na spotřebu energie a surovin (Schneider et al., 2010)¹. Nicméně důraz je zde kladen na „jiné“, nikoli pouze „malé“. Nerůst značí společnost s menším metabolismem, ale co je důležitější, společnost s metabolismem, který má jinou strukturu a slouží novým funkcím. Nerůst nevyžaduje, abychom dělali méně téhož. Cílem není zeštíhlit slona, ale *změnit* slona v hlemýžď. V nerůstové společnosti bude všechno jiné: jiné činnosti, jiné formy energie, jiné mezilidské vztahy, jiné role mužů a žen, jiné způsoby života, jiné formy a způsoby využívání energie, alokace času mezi placenou a neplacenou práci, jiné vztahy s okolním světem.

Nerůst nabízí rámec, který spojuje různé myšlenky, koncepty a návrhy (Demaria et al., 2013)². V tomto rámci existují určitá těžiště; prvním z nich je kritika růstu, dalším kritika kapitalismu – společenského systému, který vyžaduje a udržuje růst. Dalšími dvěma silnými proudy v literatuře věnovanými nerůstu jsou jednak tzv. kritika HDP, a jednak kritika komodifikace – procesu přeměny společenských produktů, sociálně-ekologických služeb a vztahů na komodity s peněžní hodnotou. Nicméně nerůst se neomezuje pouze na kritiku. Po konstruktivní stránce se soustřeďuje kolem reprodukční ekonomiky péče a obnovy starých (a vytváření nových) společných statků (*commons*). Společná péče se dostává do praxe prostřednictvím nových forem společenství a výroby, jako jsou ekologické komunity a družstva, která mohou být podporována novými státními institucemi zaměřenými na sdílení práce nebo na základní a maximální příjem. Tyto instituce mohou lidem pomoci přeorganizovat jejich čas – snížit dobu věnovanou placené práci a ušetřený čas věnovat neplaceným komunitním a pečovatelským aktivitám.

Nerůst není totéž co záporný růst HDP. Přesto je snížení HDP, jak je v současné době počítán, pravděpodobným výsledkem prosazovaných nerůstových opatření. Zelená, pečující a komunitní ekonomika pravděpodobně zajistí lidem lepší život, ale nejspíše nezvýší hrubou domácí aktivitu o dvě až tři procenta ročně. Zastánci nerůstu se ptají, zda může být nevyhnutelný a žádoucí pokles HDP sociálně udržitelný – vzhledem k tomu, že v kapitalismu mají ekonomiky tendenci buď růst, nebo se zhroutit.

V myslích většiny lidí je růst stále spojen s lepším životem či blahobytem. Z tohoto důvodu mají někteří pokrokoví intelektuálové problém s používáním slova „nerůst“. Tvrdí, že je nevhodné používat „negativní vyjádření“ k označení žádoucích změn. Nicméně používání „záporu“ pro něco pozitivního přesně cílí na dekolonizaci představ o světě ovládaném jednosměrnou budoucností, jež spočívá pouze v růstu. Právě automatické spojení růstu s něčím lepším je to, na co nerůstové hnutí kriticky poukazuje. Lidé prosazující nerůst tvrdí, že má-li se

1 SCHNEIDER, François, KALLIS, Giorgos, MARTINEZ-ALIER, Joan. Crisis or opportunity? Economic degrowth for social equity and ecological sustainability. Introduction to this special issue *Journal of Cleaner Production* [online]. April 2010 [cit. 12. 8. 2022]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0959652610000259>.

2 DEMARIA, Federico, SCHNEIDER, François, SEKULOVA, Filka, MARTINEZ-ALIER, Joan. What is Degrowth? From an Activist Slogan to a Social Movement. *Environmental Values* 22(2):191-215 [online]. April 2013 [cit. 12. 8. 2022]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/260161434_What_is_Degrowth_From_an_Activist_Slogan_to_a_Social_Movement.

Příloha č. 1: Vize nerůstu

vést diskuze o jiné budoucnosti, je především třeba vyvrátit představu, že růst je tou jedinou a nezpochybnitelnou cestou (Latouche, 2009)³. Nerůst je tedy záměrnou negací pojmu růst.

Častou výtkou vůči nerůstu je také to, že je použitelný pouze pro rozvinuté ekonomiky globálního Severu a že chudší země globálního Jihu stále potřebují růst, aby uspokojily základní potřeby. A skutečně, nerůst na Severu uvolní ekologický prostor pro růst v zemích globálního Jihu (často nazývaných jako rozvojové země). Chudoba na Jihu je výsledkem vykořisťování tamních přírodních a lidských zdrojů za nízkou cenu ze strany Severu. Nerůst na Severu sníží poptávku po přírodních zdrojích a průmyslových produktech a sníží jejich ceny, čímž se stanou dostupnějšími pro globální Jih. Nicméně na Severu by se nemělo usilovat o nerůst proto, aby Jih mohl následovat stejnou cestu, nýbrž především proto, aby se uvolnil konceptuální prostor pro tamní země, pro nalezení jejich vlastní trajektorie směrem k jejich představě dobrého života. Na Jihu existuje velké množství alternativních směrů a politických konceptů, jako je *buen vivir* v Latinské Americe, *sumak kawsay* v Ekvádoru, *ubuntu* v Jihoafrické republice nebo Gándhího ekonomika trvalosti v Indii. Tyto vize vyjadřují varianty k rozvoji, alternativní trajektorie socioekonomického systému. Často předkládají požadavky na globální environmentální spravedlnost. Mohou vzkvétat pouze díky ústupu představy růstu v severních zemích, které jej prosazovaly, ne-li vnucovaly zbytku světa.

Zdroj

D'ALISA, Giacomo, DEMARIA, Federico, KALLIS, Giorgos. *Degrowth: A Vocabulary for a New Era*. Routledge, 2015.

---

3 LATOUCHE, Serge. *Farewell to Growth*. Cambridge: Polity Press, 2009.

Příloha č. 2: Karty HDP

<p>Jitka chce udělat drobné úpravy svého bytu a potřebuje vrtačku. Namísto toho, aby si ji koupila, půjčí si ji od svého souseda.</p>	<p>Paní Konvičková zaměstná pana Husáka jako domácího, který jí vaří a uklízí. Zamilují se do sebe a krátce na to se vezmou. Paní (nyní už) Husáková nadále pracuje v bance, zatímco pan Husák vykonává domácí práce.</p>	<p>V době koronaviru lidé začali šít ochranné roušky a rozdávali je těm, kteří je potřebovali nejvíce.</p>
<p>Městský úřad se rozhodl investovat do vybudování několika street workoutových parků, které jsou rozmístěny po celém městě. Zkušení sportovci i nováčci si je opravdu oblíbili.</p>	<p>Ve svém volném čase je bývalý fotbalista Radim dobrovolníkem v místním fotbalovém týmu, kde pomáhá trénovat mladé talenty.</p>	<p>Marie velmi ráda tráví čas s dětmi. Momentálně se stará o svou čtyřletou dceru a sedmiletého syna. S hlídáním má bohaté zkušenosti, a proto se rozhodla nabídnout pomoc s hlídáním dětí i svým kamarádkám.</p>
<p>Skupina sousedů z jedné části Brna se rozhodla pronajmout si společně středně velký pozemek, kde založí komunitní zahradu. Jejich hlavním cílem je vypěstovat si v sezóně alespoň část ovoce a zeleniny a zároveň vytvořit místo na vzájemné setkávání.</p>	<p>Michalovi se porouchalo auto a potřebuje ho opravit. Jeho soused je opravář, a tak mu nabídl, že vůz opraví, když mu Michal výměnou za opravu bude tři týdny kosit trávník.</p>	<p>Maďarští poslanci v roce 2018 navýšili povolený počet přesčaso-ových hodin ze současných 250 na 400 ročně.</p>
<p>Ropná plošina Deepwater Horizon se potopila a statisíce litrů ropy se rozlily do Mexického zálivu. O život přišly tisíce ptáků, ryb a dalších živočichů. Jedenáct zaměstnanců zahynulo při výbuchu a stovky rybářů ztratily své živobytí.</p>	<p>Pan Kutáček tráví každý den minimálně hodinu v zácpách na pražských silnicích mezi stovkami aut, které se pohybují rychlostí chůze.</p>	<p>Nečekané povodně zasáhly jih Moravy a způsobily nemalé škody v celém regionu.</p>
<p>Zmrzlinárna Vanilománie díky obzvláště teplému létu prodala ještě více zmrzliny.</p>	<p>V České republice stoupl v roce 2016 export zbraní a vojenského materiálu o 30 %.</p>	<p>Součástí stimulačního balíčku pro německou ekonomiku je i tzv. šrotovací prémie. Každý, kdo vlastní auto starší než devět let, dostane po jeho sešrotování 2500 eur na nákup nového.</p>
<p>Pan Šedivý měl nehodu na dálnici mezi Prahou a Brnem. Jeho auto prorazilo svodidla a skončilo kompletně zničené. Pan Šedivý utrpěl středně vážná zranění a byl odvezen do nemocnice.</p>		✂

Příloha č. 3: O imaginaci

Skupinové role

Role tazatele: ptá se na otázky, které se vztahují k novým informacím a nejsou v textu zodpovězené

Role mistra pasáží: hledá v textu klíčové a nosné pasáže, věty, které zachytávají hlavní argumenty

Role praktika: vztahuje text ke svým zážitkům a zkušenostem, propojuje text s praxí

Text ke čtení

Imaginace v krizi

Proč jsou imaginace a vize důležité

V roce 1963 Martin Luther King přednesl proslov *Mám sen*, který se stal jedním z nejznámějších proslovů v historii. Kingova vize spravedlivé společnosti mobilizovala davy a dodala jim naději, že jiný svět je možný. Slovy „mám noční mûru“ by pravděpodobně lidi nenadchnul, protože strach funguje jako motivátor jen pro některé, jeho účinky jsou krátkodobé, a navíc je často spíše paralyzující.

Komunikace klimatické krize v současnosti evokuje noční mûru mnohem více než sen. Hrozby, které představuje, jsou samozřejmě obrovské a mluvit o nich je na místě, ale pokud chybí pozitivní vize, mobilizující potenciál takového sdělení je limitován. Klimatické hnutí komunikuje převážně to, co nechce – fosilní paliva, korporace, špinavý průmysl. Mnohem méně však vykresluje konkrétní rysy světa, v němž chceme žít. Možná i proto si běžná populace environmentalisty spojuje více s omezovači svobody než s vizionáři, kteří přinášejí atraktivní a představitelnou vizi budoucnosti.

Imaginace se dá popsat jako schopnost představit si, jak by věci mohly vypadat jinak. Vše tvoříme dvakrát: nejdříve v našich hlavách a až poté ve fyzické realitě. Teprve když si jsme schopni představit jinou verzi světa, v němž žijeme, dokážeme ho společně proměňovat. Právě společným představováním světa podle našich snů a přání a sdílením našich vizí, které je nutnou fází vedoucí k jakékoli akci, můžeme vytvořit společnost, ve které chceme žít. Taková sdílená vize je pak jako energetické pole magnetu, jenž k sobě přitahuje vše kolem.

Dnes už máme mnohé vědecké poznatky, technologie a ekonomické modely, které nás mohou přivést k podobě světa, v němž všichni můžou žít dobrý život v souladu s přírodou. Co nám chybí, je právě společná vize udržitelné společnosti, která by v lidech stimulovala touhu po změně. Čím jasnější a atraktivnější tato vize bude, tím se magnetické pole kolem ní stává mocnější a s ním i jeho kapacita organizovat se a motivovat k jejímu uskutečnění.

Pokud jsme pořád v mentálním nastavení „řešení problému“ místo „tvoření jiného světa“, možná že za 20 let budeme pořád jen řešit problémy, nikoli žít v novém světě. Sdílená vize by měla být tvořena na základě setkávání různých perspektiv, aby obsahovala řešení pro vícero krizí, kterým v současnosti jako společnost čelíme (pandemie, klimatická krize, rozevírající se nûžky mezi bohatými a chudými, zhoršující se mentální zdraví a další).

Kultura racionálních cyniků a kritiků

Více a více vlivných autorů a autorek, jako například Bruno Latour, Naomi Kleinová nebo George Monbiot, upozorňuje na to, že jsme svědky krize imaginace. Je pro nás jen velmi těžké představit si společnost, která nebude postavená na modelu fosilního kapitalismu. Čím je tato krize způsobena a jak z ní ven?

Jedním z hlavních důvodů, proč si nepředstavujeme žádoucí budoucnost, je, že představy naší společnosti o vích jsou omezené. Když systémová myslitelka Donella Meadowsová dělala workshopy s lidmi, kteří se celý

Příloha č. 3: O imaginaci

život snaží ukončit hladomor, ptala se jich, jak by vypadal svět bez hladu. Očekávala, že každý z nich takovou vizi má, během hodiny ji nasdílí a budou se vzájemně inspirovat. Setkala se však s vlnou rezistence. Postupně si začala všimnout myšlenkových vzorců, které formulaci vizí bránily:

- Vize jsou jen fantazie, nic nezmění. Neztrácejme čas bavením se o tom, jak by takový svět vypadal, a bavme se radši o tom, jak se k takovému světu dopracovat.
- Každý ví, jaké to je nemít hlad. Je potřeba bavit se o tom, jak strašné je hlad mít. To bude lidi motivovat, aby dělali něco pro změnu.
- Nikdy jsme o takové vizi nepřemýšleli. Proč bychom vůbec měli?
- Přestaňme být naivní. Vždy tady bude hlad. Můžeme ho snížit, ale nikdy se ho úplně nezbavíme.
- S vizemi je potřeba být opatrní, protože mohou být nebezpečné. I Hitler měl vizi. Vizionářům nevěřím a nechci být jedním z nich.

Když se vypořádala s těmito námitkami, na povrch vyšly další a hlubší. Někdo jí řekl, že nemůže ustát bolest, kterou cítí, když přemýšlí nad svojí vizí. Propast mezi tím, po čem touží, a současným stavem byla pro něj příliš velká. Jiný člověk jí řekl: „Mám vizi, ale bojím se ji sdílet, protože si budete myslet, že jsem naivní. Ještě vás dostatečně dobře neznám.“ Poslední dva komentáře odkrývají, že sdílením svých vizí a snů se stáváme zranitelnými. Jejich formulování se možná vyhýbáme i proto, že osvětluje naše vnitřní zranění, pochybnosti či limitující přesvědčení. Na povrch v jeho důsledku můžou vyplavat pocity, jako je smutek či bezmoc.

Někdy slouží kritika lidem jako obrana, aby se sami nemuseli zapojit do snah o změnu, převzít odpovědnost a začít s vymýšlením řešení. Nebo jako obrana, která je ochrání před tím, že jejich snahy o společenskou změnu nemusejí vždy vyjít. Riskovali by, že z touhy po změně může zůstat znechucení, frustrace a zklamání.

V západní kultuře je možné kritizovat, být cyničtí, stěžovat si a říkat, co všechno je nemožné, ale často nemůžeme sdílet vlastní sny, vize, naděje a nejhlubší touhy. Každý, kdo něco podobného sdílí, riskuje, že bude považován jako naivního, nerealistického, sluníčkáře, snílka nebo blázna. Tohle jsou slova popisující reakce naší kultury na vize lepší společnosti.

„Jak jsme se dopracovali ke kultuře, která konstantně, skoro automaticky zesměšňuje vizionáře? Kdo má prospěch z toho, že jsme realisté? Kdy a kým jsme učeni, abychom potlačovali své sny a vize?“ ptá se Donella Meadows. Myslím si, že pro odpovědi na tyto otázky musíme jít až do počátku osvícenství, kdy se rozum stal symbolem a nástrojem pokroku. Ocenění racionality přišlo společně s podceňováním všeho, co považujeme za iracionální – potřeby, touhy, emoce, imaginaci či intuici. Od osvícenství dominantní kultura prohlašuje, že tyto vjemy nejsou vědomostmi a že používat je jako kompas našeho morálního chování je nebezpečné.

Mám pocit, že takové společenské přesvědčení se odráží i v tom, jak se snažíme motivovat lidi ke změně. Využíváme nejnovější výzkumy, čísla a fakta, které by měly být dostatečně strašidelné na to, aby zmobilizovaly hnutí. Pravdou ale je, že předpovědi jsou tak špatné, že většinu lidí nemotivují a naději v nich budou hledat jen těžko. Právě naopak – nejčastější reakcí je popření. Teď nemyslím popření, že klimatická změna opravdu existuje, ale popření toho, jak velká transformace je potřebná k tomu, abychom klimatickou změnu zpomalili. Toho, že přechod na obnovitelné zdroje energie nejsou TO řešení, ale pouze malá část transformace.

Je lehčí představit si konec světa než konec kapitalismu

Zatímco inteligence pořád stoupá, představivost a kreativita klesají. Rob Hopkins ve své poslední knize *From What Is to What If* popisuje příčiny a výzkumy, které vysvětlují, proč schopnost imaginovat a tvořit ve společnosti klesá. A i když to neříká přímo, většina z těchto příčin je úzce provázaná s naším ekonomickým systémem – jeho tlakem na výkon a produktivitu, rozevírajícími se nůžkami mezi bohatými a chudými nebo komodifikací naší pozornosti.

Příloha č. 3: O imaginaci

Část mozku, která je centrem nejen naší paměti, ale také naší imaginace, je hipokampus, který je hodně citlivý na stresový hormon kortizol. V dnešní společnosti, kde jsou obrovská očekávání na výkon, se stres často stává naším každodenním společníkem. V důsledku trvalého vystavení stresu se hipokampus zmenšuje a s ním i naše schopnost imaginace. Podobné důsledky pro imaginaci má i trauma, deprese či úzkosti nebo třeba nedostatek spánku. Kromě epidemie nespavosti, která se šíří západním světem, se nám zhoršuje i mentální zdraví. Podle OECD dnes v České republice lidé zkonsumují pětkrát více antidepresiv než v roce 2000, zatímco v průměru ve státech OECD stoupala spotřeba „jen“ dvojnásobně.

Na imaginaci člověk také potřebuje momenty neřízeného odpočinku, na který dnes většina lidí nemá čas. Od doby, co se o imaginaci a vizi zajímám, se ptám vedoucích organizací, jestli pro svoje organizace tvoří vize, diskutují je s ostatními a podobně. „Ano, kdysi jsem byla vizionářka, ale dnes už na to není čas. Jsem zavalená technikáliemi, administrací a projekty,“ řekla mi naposled ředitelka jedné neziskové organizace věnující se alternativním ekonomickým proudům.

Mohlo by se zdát, že koronavirová krize je příležitostí k potřebnému zastavení společnosti, kdy je možné znovu přehodnotit směr. Koneckonců takovéto zpomalení ekonomické aktivity je v historii moderní civilizace bezprecedentní. Imaginace je ale privilegiem. Zatímco během prvních lockdownů ocenily střední a vyšší třídy delší chvílky klidu, kdy nemusely pracovat, což častokrát vedlo k přehodnocení jejich současné práce nebo směřování, pro nižší třídy se stal boj o přežití ještě mnohem náročnějším než kdykoli předtím. Bohužel ekonomické nerovnosti pořád narůstají a s nimi se zvyšuje i výskyt mentálních onemocnění a chudoby, které kvůli neustálému stresu zmenšují hipokampus a s ním i schopnosti představitosti.

K rozvíjení naší schopnosti imaginace nepřispívá ani vzdělávací systém, který od počátku klade důraz na rozvíjení hlavně levé mozkové hemisféry – memorování, práce s fakty či lineárního myšlení – a mnohem méně rozvíjí pravou hemisféru, tedy emoce, intuici, kreativitu či holistické myšlení. Hry jsou pro rozvoj imaginace také důležité, ale i ty ve škole končí se starším věkem dětí, protože jsou vnímané jako zbytečné rozptýlení, které k budování ekonomického růstu přispěje jen těžko. Nový studentský podcast *Na čom makáš?*, který zarezonoval českou uměleckou scénou, upozorňuje, že tlak na výkon a nebezpečí vyhoření se netýká jen pragmatických, ale i uměleckých oborů.

Dalším z trendů, které imaginaci nepodporují, je neustále větší počet hodin před obrazovkami. „Jak by vypadala společnost, kdyby lidé jako Einstein místo snového projíždění se na kole přidávali fotky své snídaně na Instagram?“ ptá se ve své knize Hopkins. Schopnost imaginace je spojená s naší pozorností a stav naší pozornosti se dá popsát jedním slovem: roztržštěnost.

Nechyťme se ale do pasti individualizování tohoto selhání. V pozdní fázi kapitalismu se naše pozornost stala obchodní komoditou, ze které je možné profitovat. Různé korporace zápasí o to, čím algoritmová strategie bude agresivnější, udrží nás před obrazovkami co nejdéle a s každým kliknutím získá více obchodovatelných dat. Výsledkem jsou obrovské zisky pro pár gigantů. Jaký je dopad na jednotlivce, celou společnost a naši budoucnost? Chtěl jsem psát o pozitivních vizích, které vzbuzují naději, a skončil jsem u těchto faktů. Bojím se, protože věřím, že naše budoucnost záleží na tom, jak kreativní a imaginativní budeme při hledání řešení, a zmiňované trendy ukazují, že tato schopnost je stále více ohrožena.

Naštěstí je lidská imaginace odolná. Pokud se zbavíme faktorů, které ji potlačují, znovu se vynoří. Snít je totiž přirozenou součástí lidského bytí. V ideálních podmínkách imaginace vzkvétá, stejně jako se z holé půdy stane les, pokud se nebude sekát nebo stříkat pesticidy. A i když je náš sval imaginace poněkud zakrnělý, jedním z prvních kroků, jak ho můžeme posílit, je začít si všímat svých snů a touhy, být k nim vnímaví a považovat je za jistou formu inteligence, která je cenná.

Autor: Tadeáš Žďárský (v organizaci NaZemi se věnuje kritické pedagogice a nerůstu)

Příloha č. 4: Ledovec systémového myšlení

Příloha 4a: Obrázek ledovce s popisem pater a otázkami

Události

Zde sledujeme jednotlivé jevy a popisujeme problém, který vidíme.

Trendy a vzorce

Na této úrovni se posuneme pod hladinu toho, co vidíme. Hledáme opakující se vzorce a trendy, které spojují jednotlivé události. Hledáme to, co jednotlivé události dokáže zasadit do vzorců a trendů.

Systémová struktura

Při dalším zkoumání hledáme struktury, které vytvářejí vzorce, trendy i jednotlivé události. Tyto struktury jsou vytvořené člověkem a mají určité uspořádání, hierarchii, postup, členitost. Příkladem struktur může být uspořádání lavic ve třídě, školní vzdělávací plán, dopravní řád, nástroje pro týmovou komunikaci, nastavená hierarchie v pracovním týmu, nařízení a doporučení vlády, národní i mezinárodní zákony a normy, firmy, státy, organizace apod.

Mentální modely

Na nejhlubší úrovni ledovce můžeme najít mentální modely jako hluboce skrytá přesvědčení, představy o světě, velké příběhy (metanarativy), vytvářející specifickou podobu struktur (to, jaká vytváříme pravidla, návyky a vztahy, souvisí s tím, jaké chování a hodnoty prioritizujeme, a jaké naopak odsuzujeme).

Ptáme se na otázky:

- ❁ Co je problém, který můžeme pozorovat?
- ❁ Jak reaguji na to, co se děje?
- ❁ Jak na problém reagují ostatní?

Ptáme se na otázky:

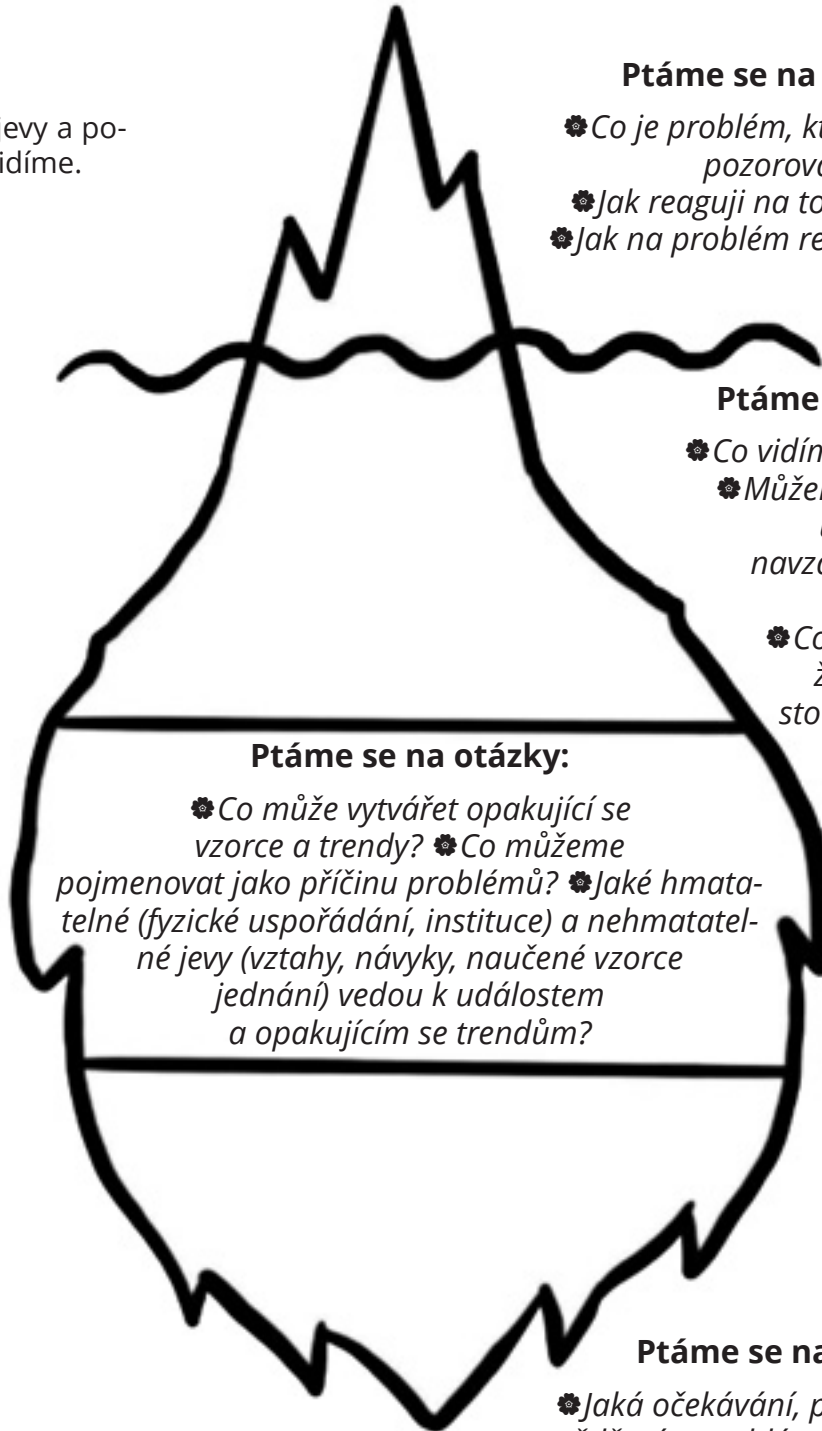
- ❁ Co vidíme, že se opakuje?
- ❁ Můžeme si jednotlivé události navzájem s něčím spojit?
- ❁ Co sledujeme, že v čase stoupá/klesá?

Ptáme se na otázky:

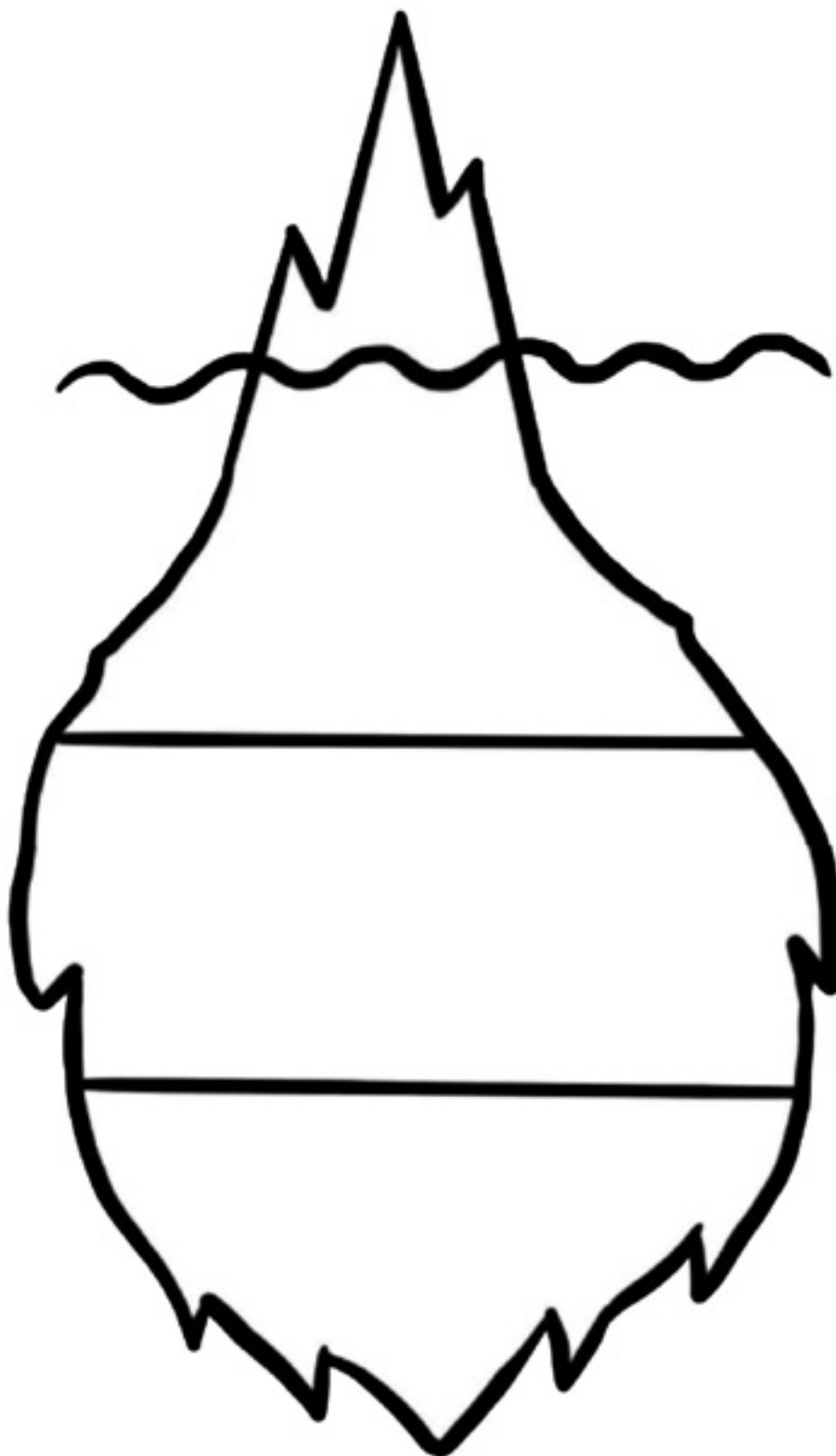
- ❁ Co může vytvářet opakující se vzorce a trendy?
- ❁ Co můžeme pojmenovat jako příčinu problémů?
- ❁ Jaké hmatatelné (fyzické uspořádání, instituce) a nehmatatelné jevy (vztahy, návyky, naučené vzorce jednání) vedou k událostem a opakujícím se trendům?

Ptáme se na otázky:

- ❁ Jaká očekávání, představy a přesvědčení o problému můžeme vysledovat?
- ❁ Jaké mentální modely, které souvisejí se sledovaným problémem, mohou být v současnosti přijímanou normou?
- ❁ Jak kultura, jazyk, představy o světě pomáhají utvářet problém, který sledujeme?

Příloha 4b: Obrázek prázdného ledovce

Příloha č. 5: Tichá diskuze

Texty s příklady nerůstových politik

1. Základní (minimální) občanský a maximální možný příjem

Ustanovme minimální občanský příjem, který by byl vyplácen bezpodmínečně a bez ohledu na jakékoli okolnosti. Nedávná studie ukazuje dosažitelnost takového opatření ve Španělsku ve výši zhruba 10 000 až 15 000 korun, aniž by bylo nutné zásadním způsobem přestavět daňový systém. Systém základního nepodmíněného příjmu by měl být zavedený v souladu s dalšími reformami daňového systému a pracovního trhu, aby bylo zajištěno jeho udržitelné fungování. Současně by byl ustanoven maximální příjem, který by mohl být například ohraničen určitým násobkem základního příjmu. Mělo by tak dojít ke zvýšení příjmů chudší poloviny populace, zatímco nejbohatších 10 % by tuto změnu pomáhalo financovat, aniž by je to samotné existenciálně ohrozilo. Tato politika by pomohla snížit nerovnosti a existenční nejistoty, uvolnit lidem čas pro politickou participaci, občanské a dobrovolnické aktivity.

2. Zkrácení pracovní doby

Zredukujme pracovní týden na maximálně 21 hodin a vytvořme programy, jež podpoří firmy a další zaměstnavatele, kteří chtějí umožnit takzvaný worksharing, tedy sdílení pracovních míst dvěma či více lidmi. Ztráta příjmu ze zkrácení pracovního týdne by však měla postihnout pouze nejbohatších 10 % lidí. Možnosti trávení volného času by měly být dále rozpracovány, aby ušetřený čas nevedl pouze k posílení spotřebního chování a konzumerismu, ale ke zkvalitnění života lidí.

3. Garantovaná práce

Ustanovme, aby byl stát poskytovatelem práce lidem, kteří by si ji nedokázali sehnat jinde. Stal by se tak „zaměstnavatelem poslední instance“. Toto politické opatření by zbavilo lidi strachu, že v průběhu transformace ekonomiky na ekologickou přijdou o práci, a zároveň by vytvořilo pracovní místa, která jsou pro tuto transformaci potřebná. Jedná se například o budování zelené infrastruktury (v sektoru obnovitelných zdrojů energie, ekologického zemědělství a dopravy, obnovy ekosystémů atd.). Nabídnout práci všem, kteří o ni stojí, také znamená, že státu se zvýší výnosy z daní, a naopak se ušetří na sociálních dávkách. Odhaduje se, že čisté náklady – po započtení všech dopadů – by měly být minimální, nebo dokonce negativní.

4. Sociálně-ekologická daňová reforma

Postavme daňový systém tak, aby nespočíval primárně na zdanění práce, ale raději na zdanění spotřeby energií a materiálů. Zdanění nejnižších příjmů by mělo být zredukováno a kompenzováno uhlíkovou daní. Byla by zavedena devadesátiprocentní daň na nejvyšší příjmy (taková, jaká byla běžná v 50. letech minulého století v USA). Daň z vysokých příjmů a kapitálu by zmírnily honbu za společenským statutem odvozeným od výše bohatství a eliminovaly by pobídky k přehnaně vysokým výdělkům, které jsou hnacím motorem finančních spekulací. Výnosy z kapitálu by byly získávány skrze dědickou daň a vysoké daně z vlastnictví, které není zamýšleno pro přímé budoucí užití vlastníkem, či zdanění rozsáhlých majetků.

Uhlíková daň = daň, která se odvádí státu jako poplatek za množství vyprodukovaných skleníkových plynů při spalování fosilních paliv. Má motivovat producenty energie, firmy i domácnosti, aby místo fosilních paliv používali obnovitelné zdroje. Více se dnes využívají takzvané emisní povolenky.

Příloha č. 5: Tichá diskuze

5. Konec investic do silně znečišťující výroby

Jedná se o přesun veřejných financí do podpory čisté produkce. Nezbytnou součástí je i zrušení veřejných investic do soukromých infrastrukturních projektů (například letiště), investic do zbrojení, těžby a využívání fosilních paliv. Ušetřené prostředky se investují do zlepšování kvality veřejných prostranství jak ve městech, tak na venkově – do obnovy stávajících cest a ulic, jejich ozelenění, úprav náměstí, pěších zón, parků, výstavby cyklostezek či budování infrastruktury veřejné dopravy. Je třeba podpořit rozvoj malých, decentralizovaných zdrojů obnovitelné energie, které budou podléhat lokální demokratické kontrole, namísto centrálně řízených a gigantických firem, jež na trhu zabírají veškerou poptávku, a mohou tak snadno ovlivňovat cenu poskytovaných energií.

6. Občanský dluhový audit

Fungování současné ekonomiky je umožněno mimo jiné systémem úvěrových půjček, jež vynucují další růst, skrze který je pak půjčka splácena. Klíčové je tedy nejenom ekonomiku restrukturalizovat, ale také umazat část dluhu, jelikož splatit jej celý by znamenalo nutnost zachování současného nastavení (status quo). Pokud se na řešení tohoto problému budou podílet zástupci zaměstnaneckých organizací a občanských spolků, posílí to participativní přístup k demokracii. Opatření ovšem nesmí jít na úkor střadatelů a lidí, kteří mají už tak nízké příjmy. Naopak dluhy lidí, kteří se prokazatelně podíleli na prohlubování zadlužení a mají vysoké příjmy nebo jsou držiteli cenných aktiv, by neměly být odpouštěny. Náklady by měli nést ti, kteří půjčovali na spekulace. Jakmile dojde k oddlužení, uhlíkové limity v kombinaci s dalšími ekologickými limity zajistí, že ušetřené prostředky (splátky úroků) nebudou použity jako další stimul růstu.

Limity emisí CO₂ = nejvyšší hranice koncentrace oxidu uhličitého, která může být vypuštěna do prostředí.

7. Optimalizace využívání budov

Je třeba omezit výstavbu nových budov a komplexů a namísto toho se soustředit na rekonstrukce a efektivní využívání již postavených objektů a rovněž systematicky podporovat iniciativy, které se snaží o využívání chátrajících a prázdných domů. Dalším nástrojem je uvalení vysoké daně na vlastnictví dlouhodobě chátrajících a prázdných domů a také možnost vyvlastnění dlouhodobě opuštěných a zanedbaných budov. Stát by měl rovněž poskytovat sociální bydlení a bydlení pro mladé rodiny s dětmi. Bydlení je v současné chvíli, kdy jsou byty skupovány velkými developerskými firmami za účelem vytváření dalšího zisku, často jen těžko finančně dostupné pro více skupin lidí. I proto by měla být cena nájemného zastropována, což by těmto firmám znemožnilo ceny uměle zvyšovat a zkruslovat.

8. Omezení reklamy

Osvobodme veřejná místa (fyzická, ale i online prostor) od reklamy. Reklamních banerů se už úplně zbavilo francouzské město Grenoble, zčásti Sao Paulo a první kroky udělala i Paříž. Upřednostňujeme poskytování informací a sociální marketing před komerčním využitím inzertních ploch. Zaveďme volené občanské poroty, které budou kontrolovat množství a charakter povolené reklamy v masmédiích. Zaveďme daň na reklamu.

Sociální marketing = nekomerční marketing, který se stejně jako komerční marketing snaží působit na emoce, tzn. šokovat, překvapit, dojmout či rozesmát, ale navíc angažuje množství známých osobností, které zvyšují důvěryhodnost propagovaných ideálů. Vychází z předpokladu, že pokud reklama umí přimět lidi k nákupu, dokáže také změnit jejich chování, a nejen to nákupní.

Příloha č. 5: Tichá diskuze

9. Ekologické limity

Stanovme absolutní a postupně se snižující strop na celkové množství nejen emisí škodlivých látek, ale i spotřeby materiálů nebo těžbu vzácných kovů. Zavedme monitoring mixu materiálních zdrojů včetně emisí a materiálů obsažených v importovaných produktech (např. ze zemí globálního Jihu). Tyto limity by byly vyjádřeny například v tunách oxidu uhličitého nebo v podobě vodní stopy. Jak už bylo řečeno, kromě vypouštění emisí oxidu uhličitého by byly stanoveny i pro další činnosti s významnými environmentálními dopady (hutnictví, železárně, chemický průmysl).

10. Ukončení plánovaného zastarávání

Zavedme mnohem delší povinnou záruční dobu a „právo na opravu“, díky němuž by výrobky, které nemohou být opraveny za přijatelnou cenu, byly ilegální. Jak rychle by Apple redesignoval své produkty, kdyby jejich minimální záruční doba byla 10 let? Firmy se často zoufale snaží zvýšit svůj prodej a vytvářejí produkty, které se za relativně krátkou dobu kazí a vyžadují výměnu, přestože současnými technologiemi by byly schopné vytvořit kvalitní a dlouhotrvající produkty. Paradoxem zde je, že si často myslíme, že kapitalismus je systém, který je postaven na racionální efektivitě. Tento příklad ale ukazuje, že je to mnohdy ve skutečnosti přesně naopak. Plánované zastarávání je formou úmyslné neefektivitě.

11. Podpora nerůstových ekonomik v mikroměřítku

Obecně lze říci, že nerůstovou ekonomiku tvoří sociální podniky, družstva a další formy podnikání, jejichž hlavním cílem není pouze ekonomický zisk. Sociální solidární ekonomika stojí na principu trojího prospěchu: ekonomického, sociálního a environmentálního. Jedná se o aktivity, které nejsou zaměřeny pouze na tvorbu zisku, a proto produkují mnohem více pozitivních externalit. Externalitou se rozumí přínos pro lidi nebo přírodu. V České republice jsou nejrozšířenější formou sociální solidární ekonomiky družstva. Mají zde bohatou historii a možná i dobrou budoucnost. Zejména v posledních letech roste počet lidí, kteří začínají vidět družstvo jako smysluplnou alternativu vůči konvenčnímu podnikání vzhledem k jeho demokratické struktuře i etické dimenzi. Dnes je českých družstev opět přes 15 000. Základním rysem družstev je důraz na spolupráci a na demokratické rozhodování. Již samotná organizační struktura družstva podporuje vztah k určité lokalitě a brání spekulaci i tlaku na růst za každou cenu. Na rozdíl od obchodních společností, kde se právo rozhodovat řídí množstvím peněz, které dotyčný do podniku vložil, platí v družstvu demokratické pravidlo „jeden člen, jeden hlas“. Spojují tedy ziskovost a solidaritu, a přinášejí tak do podnikání hodnotu, která v něm obvykle roli nehraje. Často vznikají díky snaze posílit komunitu a vytvořit ochranný štít proti vlivu korporací.

Pokud chceme, aby nerůstové ekonomiky v malém měřítku nadále vzkvétaly, je třeba jim věnovat pozornost a dostatečnou podporu. Kromě individuální spotřebitelské podpory sem patří také podpora vzniku různorodých finančních nástrojů, jako jsou sociální, veřejné nebo asociativní banky a finanční instituce typu kempeliček, ukotvení statutu sociálního podniku v zákoně, což umožní vznik podpor pro jejich fungování, nebo šíření osvěty o sociální ekonomice.

Kampelička = lidové označení pro záložny, které mají oficiální označení družstevní záložny nebo spořitelní družstva. Jsou pojmenovány podle Františka Kampelíka, který je zpopularizoval v polovině 19. století. Největšího rozmachu dosáhly přibližně o sto let později. Nám jsou často známy spíše z médií, kde byly v posledních letech zveřejněny krachy několika subjektů kempeliček a s nimi zprávy o ztrátách veškerých úspor běžných klientů.

12. Konec HDP coby ukazatele pokroku a prosperity

Je-li HDP zavádějícím indikátorem, měli bychom ho přestat používat. Místo toho se raději soustředíme na jiné ukazatele skutečné prosperity, spokojenosti a blahobytu. Můžeme a měli bychom pochopitelně nadále shromažďovat monetární a fiskální data, ale ekonomika by neměla být podřízena pouze HDP a už vůbec ne jeho maximalizaci. Měli bychom nastartovat debatu o tom, co znamená prosperita a pokrok, a zaměřovat se spíše na to, co měřit, nejen jak to měřit.

Příloha č. 5: Tichá diskuze

Zdroje k textům

1. Základní (minimální) občanský a maximální možný příjem

CARDOVÁ, Jitka. Nepodmíněný základní příjem a lokálnost. *YouTube* [online]. Nepodmíněný základní kolektiv, 2021 [cit. 26. 7. 2022]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=FAOOS2ZtAQA>.

HRUBEC, Marek, BRABEC, Martin. *Nepodmíněný základní příjem. Každému podle jeho základních potřeb* [online]. Rosa Luxemburg Stiftung, 2020 [cit. 26. 7. 2022]. Dostupné z: <https://bit.ly/rosa-ubi>.

ŠPLÍCHAL, Pavel. Bez omezení moci a majetku superbohatých klimatickou krizí řešit nelze. *A2larm* [online]. 21. 5. 2021 [cit. 26. 7. 2022]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2021/05/bez-omezeni-moci-a-majetku-superbohathych-klimatickou-krizi-resit-nelze>.

2. Zkrácení pracovní doby

DE SPIEGELAERE, Stan, PIASNA, Agnieszka. *Zkracování pracovní doby: proč a jak* [online]. European Trade Union Institute, 2020 [cit. 26. 7. 2022]. Dostupné z: https://www.researchgate.net/publication/345237751_Zkracovani_pracovni_doby_proc_a_jak.

HOMFRAY, Šárka. Zkrácení pracovní doby o půl hodiny týdně nikdo neocení. *Deník Referendum* [online]. 28. 2. 2019 [cit. 26. 7. 2022]. Dostupné z: <https://denikreferendum.cz/clanek/29182-zkraceni-pracovni-doby-o-pul-hodiny-tydne-nikdo-neoceni>.

3. Garantovaná práce

ČERVENKA, Filip. Garantovaná práce: lék na koronakrizi, o kterém vláda nemluví. *A2larm* [online]. 7. 9. 2020 [cit. 26. 7. 2022]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2020/09/garantovana-prace-lek-na-koronakrizi-o-kterem-vlada-nemluvi>.

ČERVENKA, Filip. *Zaměstnavatel poslední instance* [online]. Brno: Masarykova univerzita. Ekonomicko-správní fakulta, 2019. Vedoucí diplomové práce Ing. Jan Jonáš, Ph.D. [cit. 26. 7. 2022]. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/sdvqx>.

4. Sociálně-ekologická daňová reforma

NĚMCOVÁ, Petra, KOTECKÝ, Vojtěch. *Ekologická daňová reforma. Impuls pro modernizaci ekonomiky* [online]. Hnutí DUHA, 2008 [cit. 26. 7. 2022]. Dostupné z: <https://bit.ly/duha-danovareforma>.

SMOLÍKOVÁ, Dagmar. Nejtěžší manévr ministerstva životního prostředí. *Sedmá generace* [online]. 28. 11. 2003 [cit. 26. 7. 2022]. Dostupné z: <https://sedmagenerace.cz/nejtezsi-manevr-ministerstva-zivotniho-prostredi>.

5. Konec investic do silně znečišťující výroby

Co je taxonomie EU [online]. Fakta o klimatu, 2022 [cit. 26. 7. 2022]. Dostupné z: <https://faktaoklimatu.cz/infografiky/taxonomie-eu>.

7. Optimalizace využívání budov

RYCHLÍKOVÁ, Apolena. Vídeň: systém bydlení, který obdivuje celý svět, berou místní jako něco úplně normálního. *A2larm* [online]. 25. 9. 2020 [cit. 26. 7. 2022]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2020/09/viden-system-bydleni-ktery-obdivuje-cely-svet-berou-mistni-jako-neco-uplne-normalniho>.

8. Omezení reklamy

FULLEROVÁ, Veronika Rút. *Vizuální smog je zamoření veřejného prostoru agresivní reklamou, která zastírá jedinečnost měst i krajiny* [online]. Vizuální smog.info, 2020 [cit. 26. 7. 2022]. Dostupné z: <http://vizualnismog.info>.

Příloha č. 5: Tichá diskuze

9. Ekologické limity

BJA. Česko se ze zemí EU nejvíce zhoršilo v produkci skleníkových plynů. *A2larm* [online]. 14. 9. 2021 [cit. 26. 7. 2022]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2021/09/cesko-se-ze-zemi-eu-nejvice-zhorsilo-v-produkci-sklenikovyh-plynu>.

10. Ukončení plánovaného zastarávání

ČERVENKA, Filip. Mimořádná doba žádá mimořádné činy: uzákoňme právo na práci. *Deník Referendum* [online]. 15. dubna 2020 [cit. 11. 10. 2021]. Dostupné z: https://denikreferendum.cz/clanek/31062-mimoradna-doba-zada-mimoradne-ciny-uzakonme-pravo-napraci?fbclid=IwAR3KDQVvD9c6HB0IEEwQxQ-dIIL7xsKzcb_0xW-1WmCUoWm7_p0go7kPHuII.

HICKEL, Jason. *Less is More. How Degrowth Will Save the World*. London: Penguin Random House, 2021.

KALLIS, Giorgos. Prosperovat můžeme i bez růstu. *A2larm* [online]. 23. 9. 2015 [cit. 11. 10. 2021]. Dostupné z: <https://a2larm.cz/2015/09/prosperovat-muzeme-i-bez-rustu>.

11. Podpora nerůstových ekonomik v mikroměřítku

SILNÁ, Karolína. *Sociální solidární ekonomika – spravedlivější systém fungování hospodářství a společnosti je možný* [online]. Ekumenická akademie, 3. 6. 2020 [cit. 26. 7. 2022]. Dostupné z: <https://ekumakad.cz/cz/temata/socialni-solidarni-ekonomika-spravedlivejsi-system-fungovani-hospodarstvi-a-spolecnosti-je-mozny>.

SILNÝ, Jiří, SILNÁ, Karolína. Sociální solidární ekonomika. *FÓRUM sociální politiky* [online]. 6/2021 [cit. 26. 7. 2022]. Dostupné z: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwjzLeMmf34AhXF0KQKHYYcoBhMQFnoECAMQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.vupsv.cz%2Fwp-content%2Fuploads%2F2021%2F12%2FSilny-Jiri-Socialni-solidarni-ekonomika.-FSP-c.-6-2021.pdf&usq=AOvVaw2-4WafG7_EmrmoQQIjrtut.

SMITH, Thomas. Nowtopia: A documentary about economic alternatives. *YouTube* [online]. Nowtopia [cit. 26. 7. 2022]. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=j8xGtCb7vrg>.

VINKELHOFEROVÁ, Markéta. Pokud jsme solidární s lidmi, měli bychom být solidární také s přírodou. Rozhovor s ekologickou ekonomkou Naďou Johanisovou. *České sociální podnikání* [online]. Evropská unie, Evropský sociální fond, Operační program Zaměstnanost, 7. 5. 2019 [cit. 26. 7. 2022]. Dostupné z: <https://ceske-socialni-podnikani.cz/socialni-podnikani/clanky/3054-pokud-jsme-solidarni-s-lidmi-meli-bychom-byt-solidarni-take-s-prirodou>.

12. Konec HDP coby ukazatele pokroku a prosperity

HAJZLER, Tomáš. Historie konzumu: Plánované zastarávání a rozmach kultu jednorázovosti. *Byznys 101* [online]. Slušná firma, 20. 8. 2020 [cit. 26. 7. 2022]. Dostupné z: <https://slusnafirma.cz/byznys-101/serial-byznys-101-historie-korporace-planovane-zastaravani>.

KOHOUT, Pavel. Hrubý domácí produkt: Nejhorší nástroj k měření prosperity země. *Česká pozice* [online]. 27. 5. 2018 [cit. 26. 7. 2022]. Dostupné z: https://ceskapozice.lidovky.cz/tema/hruby-domaci-produkt-nejhors-i-nastroj-k-mereni-prosperity-zeme.A180524_172117_pozice-tema_lube.

SMEJKALOVÁ, Radka. *Poruchy na objednávku: zboží v obchodech stárne schválně* [online]. Hnutí DUHA, © 2016 [cit. 26. 7. 2022]. Dostupné z: <https://hnutiduha.cz/ekoporadna/poruchy-na-objednavku-zbozi-v-obchodech-starne-schvalne>.

SKOŘEPA, Michal. *Nepletme si HDP a blahobyť* [online]. Česká národní banka, 13. 9. 2004 [cit. 26. 7. 2022]. Dostupné z: <https://www.cnb.cz/cs/verejnost/servis-pro-media/autorske-clanky-rozhovory-s-predstaviteli-cnb/Nepletme-si-HDP-a-blahobyť-00001>.

Příloha č. 6: World café

Příklady zavedení nerůstových politik

1. Základní nepodmíněný příjem

Aljaška

V severoamerickém státě Aljaška funguje nepodmíněný základní příjem (NZP) už od roku 1982. Dostává jej každý člověk po šesti měsících legálního pobytu ve státě, momentálně tedy kolem 640 tisíc lidí. Vděčí za něj především republikánskému guvernérovi státu z let 1974–1982 Jayovi Hammondovi, který vytvořil fond, kam putovala část příjmů z ropy těžené v aljašské zátocě Prudhoe. Hammond zastával názor, že vytěžené bohatství by mělo přinášet prospěch současnému i budoucímu obyvatelstvu této oblasti. V roce 1976 tak vznikl Alaska Permanent Fund (Aljašský trvalý fond).

Nejprve měly být podíly vypláceny formou dividend, které se odvíjely od délky pobytu. Nejvyšší soud USA však takový návrh prohlásil za neslučitelný se 14. dodatkem federální ústavy, který se týká rovnosti občanů. Na základě toho byla provedena úprava návrhu na rozdělení bohatství z vytěžené ropy a od roku 1982 byl na Aljašce zaveden základní příjem. Tento příjem je dividendou, která se odvíjí od průměrného výnosu dosaženého za předchozích 5 let. Výnos je každý rok jiný a kolísá i o stovky amerických dolarů, vyplácí se jednou ročně a v roce 2019 činil 1606 \$. Ačkoli se jedná v přepočtu na měsíc o velmi nízkou částku, která nedokáže zajistit většinu příslibů základního nepodmíněného příjmu, dá se Aljaška považovat za první místo na světě, kde byl základní příjem zaveden.

Finsko

Finsko zahájilo 1. ledna 2017 velmi propracovaný experiment týkající se zavedení základního příjmu. Bylo náhodně vybráno 2000 dlouhodobě nezaměstnaných lidí ve věku 25 až 58 let, kteří v té době byli příjemci testovaných prostředků. Po dobu dvou let jim byla vyplácena částka 540 eur měsíčně bez ohledu na to, s kým žili, kolik si vydělávali či zda si aktivně hledali práci. Nová vláda chtěla experiment předčasně ukončit, ale nakonec v deformovaném prostředí pokračoval až do původně navrženého konce roku 2018.

Jednou z klíčových otázek, na kterou se experiment zaměřil, bylo, zda bezpodmínečnost vyplácené částky posílila, či naopak potlačila účast testované skupiny na trhu práce. Otázka zněla: dojde k zapojení zúčastněných do pracovního trhu, protože tím o vyplácenou částku nepřijdou, nebo se naopak jejich zapojení sníží, protože nejsou nuceni si nadále hledat práci? V prvním roce experimentu byl rozdíl v počtu pracovních dnů (tedy dnů, kdy si příjemce buď v rámci mzdy, či samostatné výdělečné činnosti vydělal nejméně 23 eur) u lidí z testované skupiny oproti kontrolní skupině mírně pozitivní. Experiment však poté narušila výrazná reforma sociální politiky, která vstoupila v platnost přesně na začátku druhého roku trvání experimentu. 1. ledna 2018 finská vláda zpřísnila kritéria vyplácení podmíněných dávek. Tato reforma, která je nyní již zrušena, platila po celý druhý rok experimentu a vztahovala se přibližně na polovinu lidí z experimentální skupiny. V tomto druhém roce experimentu zaměstnanost vzrostla u obou skupin. Zda to bylo způsobeno reformou, nelze říci, protože ohledně toho nebyl proveden žádný výzkum. V druhém roce experimentu pracovali příjemci základního příjmu v průměru o 6 dní více než lidé z kontrolní skupiny. Lze tedy vyvodit, že pokud by nebyla zavedena reforma, uvedený rozdíl by byl ještě větší. Experiment neprokázal nijak významný pozitivní dopad na zaměstnanost. Limitem byla mimo jiné skutečnost, že experiment do vzorku nezahrnul lidi, kteří tehdy pracovali a kteří by díky základnímu příjmu mohli zkrátit svůj pracovní čas nebo si odpočinout od práce.

U daného experimentu by nás ale kromě dopadu zavedení základního příjmu na nabídku pracovních sil měl zajímat i jeho účinek na zdravotní stav, dovednosti a motivaci lidí v důsledku plynulejšího celoživotního přechodu mezi různými zaměstnáními, vzděláváním a dobrovolnickou činností. Pozoruhodný výsledek se týkal nedávných přistěhovalců ve skupině se základním příjmem, kteří pracovali v průměru o 13 dní déle než přistěhovalci v kontrolní skupině, zatímco rozdíl u ostatních byl pouze 3,6 dne. Zajímavé také je, že pozitivní účinek základního příjmu na zaměstnanost byl menší v Helsinkách (o 1,8 pracovního dne) než na venkově (o 7,8 dne), kde

Příloha č. 6: World café

jsou dávky na bydlení nižší, a lidé se tak méně často dostávají do situace, kdy se jim nevyplatí pracovat. Naproti tomu, navzdory dostupnosti dávek vyplácených na děti měl základní příjem vyšší pozitivní dopad na zaměstnanost u rodin s dětmi (o 13,7 dne více) a osamělých rodičů (9,5 dne) než v domácnostech bezdětných (1,6 dne). Zajímavý je také průzkum subjektivního vnímání, který byl s lidmi z experimentální a kontrolní skupiny proveden po ukončení experimentu pomocí hloubkových rozhovorů. Statisticky významný rozdíl ve prospěch příjemců základního příjmu se projevil tím, že odpověděli, že se cítí subjektivně lépe, pokud jde o zdraví či stres, a že vykazují vyšší důvěru v ostatní lidi a instituce.

Zdroje

ČECH, Martin. *Nepodmíněný základní příjem jako cesta k udržitelnému nerůstu?* [online]. Brno: Masarykova univerzita. Fakulta sociálních studií, 2021 [cit. 12. 5. 2022]. Vedoucí diplomové práce RNDr. Naděžda Johanišová, Ph.D. Dostupné z: <https://is.muni.cz/th/omwdd>.

HENLEY, Jon. Finnish basic income pilot improved wellbeing, study finds. *The Guardian* [online]. 7. 5. 2020 [cit. 12. 5. 2022]. ISSN 0261-3077. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/society/2020/may/07/finnish-basic-income-pilot-improved-wellbeing-study-finds-coronavirus>.

HRUBEC, Marek. *Nepodmíněný základní příjem*. Praha: Ekumenická akademie, 2013.

Příloha č. 6: World café

2. Zkracování pracovní doby

Švédsko

Mezi lety 2014 a 2016 pracovali po dobu 23 měsíců zaměstnanci a zaměstnankyně ve švédském domově pro seniory Svartedalen šest místo osmi hodin denně. K pokrytí kratší pracovní doby byli přijati noví lidé, jejichž počet odpovídal 15 plným úvazkům. Mzdy zůstaly stejné a nově přijatí lidé byli placeni z veřejných zdrojů. Jinými slovy, kratší pracovní doba byla plně financována vládou. Kromě zkrácení pracovního týdne v domově Svartedalen nedošlo k žádným jiným opatřením.

Podle oficiální hodnoticí zprávy se u lidí s 30hodinovým pracovním týdnem, zejména u pečovatelů a pečovatelek ve věku nad 50 let, projevilo významné zlepšení zdraví. Většina z nich uvedla výrazné zlepšení indikátorů zdraví, jako je obecné zdraví, bdělost, nepřítomnost stresu a aktivní životní styl po zavedení 30hodinové pracovní doby. Aktivní životní styl znamená alespoň 30 minut cvičení, chůze, jízdy na kole apod. denně. Pečovatelé a pečovatelky spali v průměru o jednu hodinu více než zaměstnanci referenčního zařízení kontrolní skupiny a uváděli také nižší krevní tlak. Lepší zdraví se odrazilo i v počtu dnů, kdy byli lidé s plným pracovním úvazkem v pracovní neschopnosti z důvodu nemoci. Celková míra absencí z důvodu nemoci během experimentu klesla, zatímco v referenčním zařízení vzrostla, zejména u lidí nad 50 let.

Kromě zdraví se zlepšila i kvalita služeb. Klienti a klientky domova pro seniory Svartedalen uváděli příjemnější zkušenosti. Zaměstnanci a zaměstnankyně se jim aktivněji věnovali, chodili s nimi na čerstvý vzduch, zpívali jim nebo tančili. Zejména u služeb v oblasti péče si nejspíš dokážeme představit, že dobré pracovní podmínky mají na poskytované služby pozitivní dopady.

S ohledem na potřebu nepřetržité péče a záměr nezvyšovat tlak v práci byli do pracovního poměru přijati noví lidé, což znamená náklady navíc. Protože platy i po zkrácení pracovní doby zůstaly stejné, nedošlo k úsporám ani v této oblasti. Na druhou stranu, méně dnů v pracovní neschopnosti vedlo k mírným úsporám v rozpočtu. Švédská zkušenost nám ukázala, že kratší pracovní doba může přispět k lepšímu zdraví lidí a zároveň zlepšit kvalitu poskytovaných služeb. Je ale třeba nezapomínat na zvláštní okolnosti tohoto konkrétního experimentu. Změna se nedotkla mezd, zkrácení pracovní doby bylo v plném rozsahu vykompenzováno nově přijatými lidmi a všechny náklady financovala dotacemi místní samospráva, nikoli zaměstnanci nebo zaměstnavatel. Experiment již skončil a pracovní doba se opět vrátila na osm hodin.

Francie

V roce 1998 přišla francouzská vláda s návrhem oficiálně zkrátit pracovní dobu z 39 na 35 hodin. Tímto krokem se Francie stala první a stále je jedinou zemí, která ze zákona zkrátila pracovní dobu na 35 hodin týdně. Zkrácení bylo zavedeno ve dvou krocích: nejdříve se uzákonila 35hodinová pracovní doba ve větších podnicích s více než 20 zaměstnanci a zaměstnankyněmi. Společnosti, které byly ochotné zkrátit pracovní dobu na základě kolektivní smlouvy ještě dříve, získaly nárok na významné daňové úlevy.

Základní rysy krácení pracovní doby ve Francii můžeme shrnout takto:

- relativně významné zkrácení zákonné pracovní doby
- zásadní role a svoboda zaměstnanců a zaměstnankyň
- souběžné snížení daňových odvodů (zejména u nižších mezd)
- větší flexibilita pro společnosti při upravování pracovní doby

Mzdy sice nebyly sníženy, ale po zkrácení pracovní doby došlo k jejich zmrazení na 18 měsíců. Náklady na kratší pracovní týden ve Francii tedy nesla zejména vláda, zaměstnanci a zaměstnankyně a opatření v podstatě nemělo dopad na celkové náklady práce (zahrnují náhrady včetně mezd, platů v penězích a v naturáliích, pří-

Příloha č. 6: World café

spěvků zaměstnavatelů na sociální zabezpečení a náklady na odborné vzdělávání a ostatní výdaje).

Zajímavým dopadem zkrácení je podíl lidí pracujících na částečný úvazek, zejména zaměstnankyň s částečným pracovním úvazkem. Ženy, které by v případě 39hodinové pracovní doby zvolily zaměstnání na částečný úvazek, došly k závěru, že 35hodinová práce na plný úvazek vyhovuje jejich potřebám. I společnosti, které dříve nabízely částečné úvazky, situaci přehodnotily a poskytovaly pracovní místa na plný úvazek s 35hodinovou pracovní dobou. Vzhledem k tomu, že práce na částečný úvazek zastávaná především ženami je považována za překážku na cestě ke skutečné rovnosti žen a mužů, by se mohlo jednat o pozitivní vývoj. Navíc muži s kratší pracovní dobou častěji uváděli, že se výrazně více zapojují do péče o rodinu a domácích prací. Dalším efektem bylo zvýšení míry zaměstnanosti starších osob. Díky kratšímu pracovnímu týdnu zřejmě lidé zůstávají déle ekonomicky aktivní.

Kratší pracovní doba ale nepřinesla pozitivní výsledky na všech frontách. Jedním z významných vedlejších účinků bylo zintenzivnění práce. Lidé sice pracovali kratší dobu, ale intenzivněji než kdy předtím. Velký problém to bezpochyby znamenalo pro takzvané bílé límečky (lidi pracující v státním sektoru nebo v sektoru služeb oproti tzv. modrým límečkům neboli manuálně pracujícím lidem). Kvůli zkrácení pracovní doby a zmrazení mezd se také údajně významně zvedl podíl lidí pobírajících minimální mzdu.

V souvislosti s náklady došlo ve Francii souběžně se zavedením 35hodinového týdne také k výraznému snížení příspěvků na sociální zabezpečení. Náklady společností zůstaly v průměru stejné, ale náklady hrazené z veřejných financí rozhodně nikoli. Zda měla v tomto případě politika na společnost pozitivní dopad, není z příkladu jasné. Systém kratšího pracovního týdne navíc následně další francouzské vlády různými způsoby upravily, a proto se průměrná pracovní doba opět prodloužila a v případě lidí pracujících na plný úvazek dosáhla téměř 40 hodin. Z tohoto důvodu není možné reálně posoudit dlouhodobý dopad tohoto kroku.

Zdroje

ASKENAZY, Philippe. Working time regulation in France from 1996 to 2012. *Cambridge Journal of Economics* [online]. 2013, 37(2), 323–347. ISSN 0309-166X. Dostupné z: <https://doi.org/10.1093/cje/bes084>.

DE SPIEGELAERE, Stan, PIASNA, Agnieszka. *Zkracování pracovní doby: proč a jak*. European Trade Union Institute, 2020. ISBN 978-2-87452-575-9.

OLTERMANN, Philip. Sweden sees benefits of six-hour working day in trial for care workers. *The Guardian* [online]. 4. 1. 2017 [cit. 12. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/world/2017/jan/04/sweden-sees-benefits-six-hour-working-day-trial-care-workers>.

Swedish old folks' home abandons six-hour workday experiment. *Euronews* [online]. 4. 1. 2017 [cit. 12. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.euronews.com/2017/01/04/swedish-old-folks-home-abandons-six-hour-workday-experiment>.

3. Garantovaná pracovní místa

Experimenty v USA, Argentíně, Indii a Francii

Obecná myšlenka garantovaného zaměstnání spočívá v tom, že vláda nabízí zaměstnání každému, kdo je připraven, ochoten a schopen pracovat za mzdu odpovídající životnímu minimu, pokud se mu nepodařilo nalézt práci jinde – stát zde funguje jako tzv. zaměstnavatel poslední instance. Tento koncept se tak pokouší řešit problémy, které nejsou řešeny soukromým sektorem, například systémovou nezaměstnanost.

Potřebujeme financovat především práci potřebnou pro sociální reprodukci a kvalitní život, které v současnosti není dost (jedná se například o péči nebo komunitní aktivity). Zaměstnanost má nejen významné osobní přínosy, ale je také hlavním opatřením ke zmírnění chudoby. Nehledě na to, že současné trhy práce nejsou schopny zajistit dostatek pracovních míst pro všechny, kteří jsou ochotni pracovat, nezávisle na pohybech hospodářského cyklu. Předpokládá se, že tato situace se navíc bude nadále zhoršovat vlivem robotizace a automatizace práce. Politika garantovaných pracovních míst tak může být cestou k dekomodifikaci práce a světu tzv. post-práce. Garance by v takovém případě zajišťovala především práci, která není trhem oceňována, jako je zmíněná reproduktivní práce, tedy například péče, starost o komunitu nebo mentální zátěž domácnosti.

Příklady politik, kdy stát přebírá odpovědnost za zajištění pracovních příležitostí, lze vysledovat již v první polovině 20. století. V rámci Rooseveltova New Dealu v roce 1933 americká federální vláda po dobu deseti let postupně spravovala a financovala projekty zaměstnanosti po celé zemi, do nichž se na vrcholu zapojilo 4,5 milionu lidí.

Několik zemí zavedlo politiky podobné garanci práce, nejvýznamnějšími příklady jsou pracovní programy z 30. let minulého století v USA, Plan Jefes y Jefas de Hogares v Argentíně, National Rural Employment Guarantee Act v Indii, Productive Safety Net Programme v Etiopii a švédský model ze 70. a 80. let minulého století. V rámci programu New Deal bylo v roce 1933 vládou USA vybráno, financováno a dozorováno několik pracovních programů (Tymoigne, 2014). Přestože se jednalo o nouzovou politiku na podporu obnovy po Velké hospodářské krizi, je toto politické opatření podobné federální garanci práce. Pracovní místa většinou patří do odvětví infrastruktury a environmentálních aktivit, jako je zalesňování, ochrana půdy, prevence požárů a povodní nebo ochrana divoké přírody.

Argentinská vláda v roce 2001 v zájmu řešení masivní nezaměstnanosti a chudoby po krizi zavedla program veřejné zaměstnanosti, který byl po 4,5 letech v důsledku politických změn postupně ukončen. Do komunitních projektů, v nichž byla místa vytvořena, bylo zapojeno 87 % příjemců programu a největším úspěchem byl přínos k rovnosti žen a mužů – ze 70 % byly v programu zapojeny ženy.

V roce 2005 přijal indický parlament národní zákon o zárukách zaměstnanosti na venkově, který navázal na historii poskytování zaměstnanosti v Indii. Tato politika reaguje na sílící obavy z rostoucí nezaměstnanosti a chudoby ve venkovských oblastech a zaručuje 100 pracovních dnů ročně ve venkovských, veřejně prospěšných pracovních projektech pro jednu osobu z každé domácnosti.

Etiopská vláda zavedla v roce 2004 program Productive Safety Net, který zasáhl 7 milionů osob ve 47 000 komunitách, jako reakci na zranitelnost země vůči klimatickým katastrofám. Až 85 % etiopské populace je zaměstnáno v zemědělském sektoru, který tvoří 42 % HDP.

Dnes se přístup garance pracovních míst dostal i do politické agendy západních zemí. V souladu s tím byla tato myšlenka zahrnuta do rezoluce pro Novou zelenou dohodu (Green New Deal) v USA. Francie v červnu 2017 zahájila experiment veřejných projektů zaměstnanosti nazvaný „území s nulovou dlouhodobou nezaměstnaností“ (TZCLD). Jedná se o politickou reakci na nárůst dlouhodobé nezaměstnanosti a na strukturálně vysokou nezaměstnanost v zemi, která v letech 2013–2017 přesahovala 10 %. Výsledkem tohoto experimentu bylo zaměstnání poloviny lidí, kteří byli dříve na trhu označováni jako nezaměstnatelní.

Příloha č. 6: World café

Zdroje

LANDWEHR, Jannik. The Job Guarantee. *Exploring Economics* [online]. 2020 [cit. 13. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.exploring-economics.org/fr/decouvrir/job-guarantee>.

TCHERNEVA, Pavlina R. *The Job Guarantee: Design, Jobs, and Implementation* [online]. SSRN Scholarly Paper 3155289. Rochester, NY: Social Science Research Network, 20. 4. 2018 [cit. 13. 5. 2022]. Dostupné z: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3155289>.

Příloha č. 6: World café

4. Ekologická daňová reforma

Německo

Německá ekologická daňová reforma je od svého vzniku v roce 1999 předmětem rozsáhlých diskuzí. Přestože se ukázala být účinným nástrojem pro snižování emisí CO₂ a pro stimulaci zaměstnanosti a inovací, je stále silně kritizována nebo přímo odmítána. Na tomto pozadí zkoumaly organizace Ecologic a Německý institut pro hospodářský výzkum (DIW Berlin) dopady, které reforma měla na životní prostředí, zaměstnanost a technologické inovace.

Efektem německé ekologické daňové reformy je postupné zvyšování daní z paliv a energie. Daňový výtěžek se pak používá jako příspěvek do veřejného důchodového systému, čímž se snižují nemzdové náklady práce (to jsou například příspěvky zaměstnavatele na sociální zabezpečení). Vyšší ceny energií mají vytvářet pobídky k úsporám energie a vyšší energetické účinnosti, zatímco snížení nemzdových nákladů práce má stimulovat zaměstnanost.

Nová daň přinesla zvýšení cen topného oleje a benzínu asi o 20 % a pobouření veřejnosti bylo citelné. Po dvaceti letech se však tento hněv postupně utlumil, ačkoli příjmy z energetiky – včetně ekologické daně – dosáhly v loňském roce rekordních 41 miliard eur, což je nejvyšší částka za posledních 14 let.

Přibližně 90 % celkové energetické daně pochází z prodeje benzínu a nafty. Z jejich průměrné ceny připadá přibližně 60 % na několik druhů daní: DPH spolkně 19 %, zatímco na energetickou daň jde přibližně 73 %. Další ekologická daň se vybírá z účtů za elektřinu, a to jak pro domácnosti, tak pro podniky. Poplatek se nevztahuje na obnovitelné zdroje energie, zatímco průmyslová odvětví s vysokou spotřebou energie platí mnohem nižší sazbu. Podle studie vypracované ekonomickým institutem DIW snížil poplatek německé emise CO₂ přibližně o 3 % z celkového objemu, tedy o 25 milionů tun. S blížícími se 23. narozeninami ekologické daně sílí volání po její revizi. Někteří chtějí spravedlivější rozdělení, jiní by rádi změny, které by odpovídaly novým skutečnostem v oblasti změn klimatu, například zavedení uhlíkové daně.

Zdroje

Gathering support for green tax reform: Evidence from German household surveys. *ScienceDirect* [online]. 2022 [cit. 13. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0014292121002518>.

KNIGGE, Markus. *Effects of Germany's Ecological Tax Reforms* [online]. Ecologic Institute, 2004 [cit. 13. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.ecologic.eu/1156>.

SCALLY, Derek. Germany considers reforms to 20-year-old „eco-tax“. *The Irish Times* [online]. 3. 1. 2019 [cit. 13. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.irishtimes.com/news/environment/germany-considers-reforms-to-20-year-old-eco-tax-1.3746110>.

Příloha č. 6: World café

5. Konec investic do silně znečišťující výroby

Příklad freonů a montrealský protokol

Většina lednic vyrobených ve 20. století používala ke svému správnému fungování tzv. tvrdé freony (chlorofluorohydrovody). Freony se používaly také k chlazení v klimatizacích nebo jako hasicí prostředek. Je to plyn nebo kapalina bez barvy a zápachu. Samy o sobě nepředstavují pro člověka riziko, ale poškozují ozonovou vrstvu Země, protože uvolňují chlor, který rozkládá ozon. Ozonová vrstva chrání lidi a rostliny před nadměrným UV zářením a vytváří podmínky přijatelné pro život.

Vědci se domnívali již od 70. let, že používání freonů má negativní důsledky na životní prostředí. Tyto závěry potvrdily satelitní snímky, které ukázaly úbytek ozonu v druhé polovině 80. let.

V reakci na to byla v roce 1995 přijata Vídeňská úmluva o ochraně ozonové vrstvy a její konkrétní závazky upravuje takzvaný Montrealský protokol o látkách, které poškozují ozonovou vrstvu, přijatý dva roky poté. Jedná se o postupy a termíny, jak a kdy nahradit vyčerpávající se látky lepšími alternativami. Podepsalo ji 198 zemí. Podle modelů vypracovaných skupinou klimatologů v roce 2021 by se globální teplota do konce století zvýšila o dalších 2,5 °C, pokud by používání freonů nebylo zakázáno. Díky tomu má nyní lidstvo lepší vyhlídky na řešení změny klimatu.

Zdroje

Saving ozone layer has given humans a chance in climate crisis – study. *The Guardian* [online]. 19. 8. 2021 [cit. 13. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.theguardian.com/environment/2021/aug/19/saving-ozone-layer-has-given-humans-a-chance-in-climate-crisis-study>.

Vídeňská úmluva na ochranu ozonové vrstvy a Montrealský protokol o látkách, které poškozují ozonovou vrstvu. Ministerstvo životního prostředí [online]. nedatované [cit. 13. 5. 2022]. Dostupné z: https://www.mzp.cz/cz/videnska_umluva_montrealsky_protokol_dokument.

PETRLÍK, Jindřich, VÁLEK, Petr. *Databáze látek – hydrochlorofluorohydrovody (HCFC)* [online]. 11. 4. 2022 [cit. 13. 5. 2022]. Dostupné z: <https://arnika.org/hydrochlorofluorohydrovody-hcfc>.

Příloha č. 6: World café

6. Občanský dluhový audit

Brazílie

Hnutí za dluhový audit vzniklo jako výsledek neoficiálního referenda, které se konalo v Brazílii v září 2000 a do něhož se zapojily stovky sociálních hnutí. Organizovala jej brazilská biskupská konference a zúčastnilo se ho milion lidí. Šlo o masový protest brazilského lidu proti placení zahraničního dluhu, na jehož vzniku se v předchozím období podílela vojenská diktatura.

Více než 95 % hlasujících vyslovilo nesouhlas s dalším pokračováním dohody s Mezinárodním měnovým fondem (MMF) a rovněž s pokračováním splátek zahraničního dluhu, aniž by byl proveden audit, jak to předpokládá zákon o bankách. Toto rozhodnutí bylo výsledkem mnohaletého růstu sociálních rozdílů v zemi s jedním z největších státních dluhů, který tamní občanská společnost nadále nechtěla tolerovat. Proto vzniklo hnutí známé jako Občanský dluhový audit, koncipované jako společenská organizace, která zkoumá narůstání veřejného dluhu a upozorňuje na nesprávné praktiky, jakými jsou politiky zahrnující neustálé odvádění veřejných prostředků z veřejných zdrojů do soukromého finančního sektoru, ačkoli by měly být zdrojem financí pro financování veřejných projektů.

Nejdůležitějším přínosem stále fungujícího Občanského dluhového auditu je rostoucí povědomí občanské společnosti o daném tématu a rovněž fakt, že brazilský audit v průběhu své činnosti nashromáždil znalosti, které mu umožnily spolupracovat s ostatními organizacemi a předávat tyto informace dalším zemím, zejména ekvádorské vládě.

Zdroje

Citizen Public Debt Audit. Experiences and Methods [online]. Cetim [cit. 13. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.cetim.ch/product/citizen-public-debt-audit-experiences-and-methods>.

Public Debt: The Brazilian Experience [online]. The World Bank Group, © 2022 [cit. 13. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.worldbank.org/en/topic/financialsector/publication/public-debt-the-brazilian-experience>.

Příloha č. 6: World café

7. Optimalizace využívání budov

Ve Vídni žijí téměř dva miliony lidí. Každý čtvrtý člověk přitom bydlí v bytě, který patří městu (jedná se o takzvané komunální bydlení). Platí zde zákon na ochranu nájemníků, který omezil růst nájemného a výrazně posílil ochranu nájemníků při výpovědi. V minulosti zde platila také daň pro majitele pronajímaných objektů, která se řídila hodnotou objektů a byla používána ve prospěch výstavby nových bytů, a dokonce daň z luxusu, která podporovala nejchudší části obyvatelstva.

V 60. letech minulého století město ročně zřídilo devět tisíc komunálních bytů. Současně vznikl program na renovaci bytů stavěných před válkou – komunální banka Zentralsparkasse dávala bezúročně půjčky na nová okna, koupelny či topení. Na začátku 80. let dosáhl počet komunálních bytových jednotek dvou tisíc. Zároveň se experimentovalo s architekturou a technologiemi: vznikaly budovy na solární energii a započala i ekologická výstavba.

Vídeň pravidelně vyhrává v různých žebříčcích zaměřených na vyhodnocení nejlepšího města pro život na světě. Chlubit se může nízkou kriminalitou, přívětivou sociální politikou, regulovaným nájemným, velikostí travnatých ploch nebo dostupnou hromadnou dopravou.

Dalším cílem vedení města je stát se do roku 2030 lídrem v oblasti inovací a digitalizace. Jeho strategií města je testovat koncept chytrého města nejdříve v malém měřítku – na okraji Vídně ve 22. městském obvodu vzniká Seestadt Aspern, nová čtvrť, která má pojmut až 20 tisíc lidí a která má zároveň využít všechny prvky *smart city*. Avšak nejen prvky, které již běžně fungují v praxi, ale také ty, které mají potenciál fungovat – kromě autonomních autobusů zde najdeme nově také tramvajové zastávky napojené na konečnou stanici metra U2 nebo systém sdílených kol, proto je v Aspernu plno cyklostezek, ale i chodníků. Pro auta už tam zkrátka není místo. V Aspernu vznikají tři typy budov: obytné byty, vysokoškolské koleje a školy. Každá z těchto budov by měla být energeticky co nejméně náročná a využívat k tomu například solární ohřívání vody či fotovoltaické panely. Environmentální šetrnosti navíc hraje do karet také fakt, že na jaře 2022 Vídeň schválila nové energetické územní plány, podle kterých nebudou moci novostavby používat plyn pro vytápění ani ohřev vody. Vídeňská radnice opatření zavádí kvůli klimatické krizi. Metropole chce dosáhnout do roku 2040 uhlíkové neutrality.

Podle plánu vídeňské radnice má v Aspernu vzniknout 10 500 bytů, a to za velmi dobrou cenu. Pro srovnání: jeden metr čtvereční stojí v Aspernu v přepočtu 300 až 350 korun, zatímco v centru Vídně 475 korun. Sdílené byty vhodné pro studující či mladé lidi nabízejí jeden metr čtvereční dokonce za 188 korun.

Zdroje

BREJCHA, Zuzana. Vídeň ukazuje, že to jde. A2 [online]. 10/2018 [cit. 13. 5. 2022]. Dostupné z: <http://www.advojka.cz/archiv/2018/10/viden-ukazuje-ze-to-jde>.

FALTYS, Marcel. Vídeň končí s plynem. Novostavby ho nebudou moct využívat pro vytápění ani ohřev. *Radio Wave* [online]. 14. 3. 2022 [cit. 13. 5. 2022]. Dostupné z: <https://wave.rozhlas.cz/viden-konci-s-plynem-novostavby-ho-nebudou-moct-vyuzivat-pro-vytapeni-ani-ohrev-8701878?page=17>.

WYBITULOVÁ, Berenika. *Vídeň jako město budoucnosti* [online]. Institut mezinárodních studií, 2020/2021 [cit. 13. 5. 2022]. Dostupné z: <https://ims.fsv.cuni.cz/viden-jako-mesto-budoucnosti>.

8. Omezení reklamy

Kanada – omezení reklamy na fastfood

V roce 2011 v kontextu vzrůstajícího výskytu obezity u dětí proběhl v kanadské provincii Quebec výzkum, který se snažil zjistit, zda by zákaz reklamy na fastfoodové produkty vedl ke snížení jejich konzumace.

Autoři výzkumu odhadují, že zákaz snížil spotřebu rychlého občerstvení o 88 milionů amerických dolarů ročně (tedy asi o dvě miliardy korun). Výzkum tedy ukazuje, že dopad zákazu na sociální zabezpečení může být velmi významný. Omezením této studie je, že zkoumáme pouze vliv zákazu reklamy na výdaje za jednu jedinou kategorii potravin.

Z podobných důvodů chtělo po regulaci reklamy sáhnout také Ministerstvo zdravotnictví v České republice. Podle studie o společenských nákladech konzumace alkoholu, kterou provedl Institut pro zdravotní ekonomiku iHETA, vede zvýšení marketingových výdajů o 10 % k růstu spotřeby alkoholu u mladistvých o 0,3 %. Nadměrné pití podle studie stojí Českou republiku ročně asi 56,6 miliardy korun, a to především kvůli ztrátě produktivity, léčbě, kriminalitě, invaliditě a předčasným úmrtím. Odpovídá to asi 1,2 % HDP.

Zdroje:

DHAR, Tirtha, BAYLIS, Kathy. Fast-Food Consumption and the Ban on Advertising Targeting Children: The Quebec Experience. *Journal of Marketing Research*. 2011, 48(5), 799–813. ISSN 0022-2437.

KOLEKTIV AUTORŮ iHETA. *Společenské náklady konzumace alkoholu v České republice – report* [online]. Institut pro zdravotní ekonomiku, 2019 [cit. 13. 5. 2022]. Dostupné z: <http://www.iheta.org/p69-spolecenske-naklady-konzumace-alkoholu-v-ceske-republice-report>.

9. Environmentální limity

Snahy o omezení fosilních zdrojů energie a přechod na bezuhlíkovou ekonomiku jsou stále nedostatečné. Možná jste se někde setkali s optimistickým číslem, že na celém světě pokrývají nízkouhlíkové zdroje (obnovitelné + jaderné) téměř 37 % spotřeby. Jedná se však o spotřebu elektřiny. Z celkové globální spotřeby energie obnovitelné zdroje pokrývaly v roce 2021 asi 13,5 %.

Využívání obnovitelných zdrojů jistě v posledních letech nebyvale roste, za 20 let vzrostlo asi 2,8krát. Nicméně to není dost ani na pokrytí globálního nárůstu spotřeby energie. A zatímco s nadějí hledíme na nově nainstalované fotovoltaické panely či větrníky, spotřeba fosilních paliv vzrostla za posledních 20 let o téměř 43 %. Uhlíková daň, regulace skrze emisní povolenky nebo tzv. divestment (snaha stahovat investice z fosilní infrastruktury) očividně nejsou samy o sobě dostatečnými nástroji pro motivování k přechodu na bezuhlíkovou ekonomiku. Máme zde ale jeden zapomenutý politický nástroj: limitování těžby fosilních paliv. Na to je potřeba uzavření mezinárodní dohody, která by závazně zastropovala celkové množství uhlí, ropy a zemního plynu, jež lze ročně globálně vytěžit. Kvóty na těžbu by byly přiděleny státům a nadnárodním korporacím. Kvóty by se navíc každým rokem snižovaly. Stežejní roli pro správnou regulaci snižování kvót by mohla mít Komise pro klimatickou změnu při OSN.

Druhým krokem by mělo být vysoké globální zdanění fosilního průmyslu, čímž by se předešlo nárůstu zisků fosilních firem v důsledku kvót. Takto získané finance by pomohly pokrýt budování nízkouhlíkové infrastruktury a podpořily by nízkopříjmové skupiny obyvatel a regiony, které dosud byly závislé na využívání fosilních paliv. Tyto kroky by mohly být některými lidmi vnímány negativně, musíme si ale uvědomit, že se v tuto chvíli jedná o nutnost, pokud chceme předejít katastrofickým scénářům. Přitom se však nejedná o nic nového, podobná opatření lidstvo využívá již od pradávna. Mnohým kulturám bylo v minulosti jasné, že je pro dlouhodobé udržení jejich fungování nutné brát zřetel na to, jaký má společnost vliv na přírodu. Příkladem může být politika severoamerického kmene Irokézů, v rámci níž náčelníci zvažovali vliv každého svého rozhodnutí na dobu následujících sedmi generací. Příkladem regulační politiky z nedávné doby je evropská rybolovná politika, která určuje množství jednotlivých druhů ryb, jež budou členské státy moci odlovit v daném roce. Cílem je zajistit stabilní podmínky pro reprodukci ryb, a předejít tak nadměrnému rybolovu a následnému kolapsu populací.

Zdroje

HEINBERG, Richard. Nejlepší klimatická politika, o které jste nejspíš nikdy neslyšeli. *Deník Referendum* [online]. 22. 4. 2022 [cit. 13. 5. 2022]. Dostupné z: <https://denikreferendum.cz/clanek/33928-nejlepsi-klimaticka-politika-o-ktere-jste-nejspis-nikdy-neslyseli>.

Řízení rybolovu v EU. *Fakta a čísla o Evropské unii* [online]. Evropský parlament, 2022 [cit. 13. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/cs/sheet/115/rizeni-rybolovu-v-eu>.

RITCHIE, Hannah, ROSER, Max, ROSADO, Pablo. Renewable Energy. *Our World in Data* [online]. [cit. 13. 5. 2022]. Dostupné z: <https://ourworldindata.org/renewable-energy>.

Příloha č. 6: World café

10. Konec HDP coby ukazatele prosperity

V roce 1974 dal bhútánský král programu hospodářského a kulturního rozvoje své země název *hrubé domácí štěstí*. Šlo o jakýsi protipól základního ekonomického ukazatele současné západní ekonomiky, hrubého národního produktu, u kterého se jednostranným zdůrazňováním jeho růstu často zapomíná, komu nebo čemu by měl tento růst sloužit. Bhútánský král však za svou prioritu považuje nezbytnost zachovat a chránit buddhisticou kulturu a tradice své země i její jedinečnou přírodu. Podporuje ekonomickou soběstačnost Bhútánu, rozvoj jeho zemědělství i průmyslu, modernizaci výroby a výstavbu silnic, navíc však dává přednost ochraně přírody a ekologii před komerčními zájmy.

Západní věda a ekonomie termín *hrubé domácí štěstí* většinou neznají a neuznávají, i když v Bhútánu tato politika již přes třicet let funguje a její výsledky jsou obdivuhodné: téměř neporušená příroda a ve srovnání s okolními státy, zvláště s Indií a Čínou, slušná životní úroveň. Bhútánci si pod tímto pojmem představují soběstačný ekonomický rozvoj, který usiluje nejen o maximální hromadění statků a růst ekonomických ukazatelů, ale také o štěstí všech obyvatel země. Vyjádřit čísla statistiky lze alespoň některé charakteristické znaky – dostupnost kvalitních potravin, bydlení, vzdělání, zdravotní péči a v neposlední řadě úroveň společenského života. Všechno dohromady je pak ukazatelem celkové kvality života.

Index se soustředí na 9 oblastí: psychickou pohodu, zdraví, vzdělávání, využití času, kulturní rozmanitost a odolnost, dobrou správu věcí veřejných, životaschopnost společenství, ekologickou rozmanitost a odolnost a životní úroveň. Hrubé domácí štěstí tak dostává do ekonomie vedle materiálních zájmů také lidský rozměr a snahu sladit ekonomický rozvoj s ochranou přírody a zájmy lidí. Dnešní základní ukazatel rozvoje národního hospodářství, hrubý národní produkt, o jehož růst všechny státy usilují, znamená nadvládu konzumu a bezohledné drancování přírodního bohatství planety.

Například ve Spojených státech je hrubý národní produkt jeden z nejvyšších na světě, současně však v posledních desetiletích roste spotřeba antidepresiv, které patří mezi nejžádanější léky vůbec, a prášků na spaní, roste kriminalita, užívání drog a počet sebevražd. HDP totiž s kvalitou života až tolik nesouvisí, a naopak jeho růst může být i kontraproduktivní.

Kromě bhútánského štěstí existují ještě další alternativy. Patří mezi ně například indikátor HDI – Human Development Index, ve kterém excelují i státy, jako je Kostarika nebo Kérala s velmi nízkým HDP. Dalším příkladem alternativního měřítka může být Sustainable Development Index a Happy Planet Index.

Zdroje

Bhutan's Gross National Happiness Index [online]. Oxford Poverty and Human Development Initiative [cit. 13. 5. 2022]. Dostupné z: <https://ophi.org.uk/policy/gross-national-happiness-index>.

GNH Happiness Index [online]. GNH Centre Bhutan, © 2022 [cit. 13. 5. 2022].

Dostupné z: <https://www.gnhcentrebhutan.org/gnh-happiness-index>.

11. Konec plánovaného zastarávání

Francie

V srpnu 2015 se Francie stala první zemí na světě, která praxi plánovaného zastarávání definovala a zakázala. Podle nového zákona se ve Francii plánovaným zastaráváním rozumí techniky, kterými se výrobce snaží záměrně zkrátit životnost výrobku, aby zvýšil míru jeho výměny, a trestá se odnětím svobody na dva roky a pokutou ve výši 7 500 000 korun. V roce 2018 podala francouzská nezisková organizace Halte à L'Obsolescence Programmée žaloby na technologického giganta Apple a tiskařský gigant Epson za porušení zákona o plánovaném zastarávání.

Evropská unie je na cestě k podobné legislativě, neboť v Evropském parlamentu drtivou většinou prošla rezoluce, která tuto praxi odsoudila a jejímiž autory jsou právě francouzští europoslanci. Do tržního prostoru se navíc chystají nové a inovativní průmyslové společnosti. Mezi ně patří především nově založená společnost L'Increvable, která chce otřást trhem se svojí pračkou se zárukou 50 let, jež je vyrobena tak, aby ji bylo možné snadno opravit.

V roce 2016 vyprodukovala Francie více než 44 milionů tun elektronického odpadu, což odpovídá 4500 Eiffelovým věžím a tohle množství bude podle odhadů v příštích letech ještě stoupat. Většina elektronického odpadu se spaluje nebo zakopává. Způsobuje to dlouhodobé znečištění půdy, vody i vzduchu. Musí se tedy zásadně změnit způsob navrhování, výroby a spotřeby elektronických výrobků. Změna výroby je nejtěžší, protože trvá dlouho a stojí hodně peněz. Společnost L'Increvable vznikla v reakci na drift plánovaného zastarávání. Plánované zastarávání má i sociální důsledky: lidé jsou nuceni častěji nakupovat více výrobků, což představuje zátěž zejména pro domácnosti s nízkými příjmy.

Evropská komise se však k rezoluci zatím striktně nepostavila. Usnesení ji vyzvalo, aby se otázkou trvanlivosti výrobků zabývala a navrhla právní předpis, který by stanovil opatření navržená Evropským parlamentem. Až tento legislativní text vznikne, bude muset být průřezový, nespokojit se jen s jedním aspektem problému a reagovat na oprávněná očekávání občanů v souvislosti s životností výrobků.

Zdroje

Apple investigated by France for „planned obsolescence“. *BBC News* [online]. 8. 1. 2018 [cit. 13. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.bbc.com/news/world-europe-42615378>.

France: Advocacy Group Files Criminal Complaint Against Alleged Planned Obsolescence Practices. *Library of Congress* [online]. France, 2017 [cit. 13. 5. 2022]. Dostupné z: <https://www.loc.gov/item/global-legal-monitor/2017-11-01/france-advocacy-group-files-criminal-complaint-against-alleged-planned-obsolescence-practices>.

Příloha č. 7: Bingo (ne)spravedlnosti

Příloha 7a: Tabulka na bingo

<p>Najděte někoho, koho změna klimatu poškodila. Kdo je to? Jak byla tato osoba poškozena nebo jak by mohla být poškozena v budoucnu?</p>	<p>Najděte někoho, kdo by mohl mít ze změny klimatu nebo sociálních nerovností prospěch nebo kdo ke změně klimatu významně přispívá. Kdo je to? Jaký prospěch by tato osoba mohla mít nebo jakým způsobem přispívá?</p>	<p>Najděte někoho, kdo byl nucen se přestěhovat kvůli změně klimatu nebo se možná bude muset přestěhovat. Kdo je to? Proč by tato osoba mohla být nucena odejít a kam půjde?</p>
<p>Najděte někoho, koho se změna klimatu a sociální nerovnosti dotýkají podobně jako vás. Kdo je to? V čem jsou si vaše situace podobné?</p>	<p>Najděte někoho, kdo má představu o tom, co by se mělo udělat pro řešení změn klimatu a sociální nerovnosti, nebo někoho, kdo nějakým způsobem koná. Kdo je to? Jaký je jeho nápad či akce?</p>	<p>Pokud je to možné, najděte někoho, s kým byste mohli podniknout společné kroky k spravedlivější a udržitelné společnosti. Kdo je to? Jakou akci byste mohli podniknout společně? Buďte nápavití. Nemusí se to týkat přímo toho, co je popsáno ve vaší roli.</p>

Příloha 7b: Rolové postavy

1. Alina Gusarova

Sibneft Oil Co., Rusko

V poslední době jsem viděla mnoho článků, které se ptaly, zda globální oteplování bude „dobré pro Rusko“. To je hloupá otázka. Stejně jako cokoli jiného to bude pro někoho dobré a pro někoho špatné. Já však dělám vše pro to, abych byla jedním z těch, kterým globální oteplování prospěje.

Je to jednoduché: s každoročním zvyšováním teplot bude tát led a v Arktidě se otevřou obrovské nové oblasti pro těžbu ropy a plynu. A to je pro mě jako jednu z nejbohatších žen v Rusku a šéfku velké ropné a plynárenské společnosti životní šance. Podle vědců se pod Arktidou nachází čtvrtina nevyužitých fosilních paliv na zemi včetně 375 miliard barelů ropy. V oboru se o této příležitosti hovoří jako o nové „horečce černého zlata“. Již nyní naši konkurenti v Norsku – společnost Statoil – pracují na projektu Snow White, který během příštích třiceti let vynese odhadem 70 miliard dolarů v podobě zkapalněného zemního plynu. Nehodlám sedět se založenýma rukama a nechat Nory nebo kohokoli jiného, aby mě o tuto novou obchodní příležitost připravili.

Jsem si jistá, že globální oteplování je pro spoustu lidí špatné, ale to nechám na lidech z politiky a vědy. Já jsem dobrá obchodnice – dobrá obchodnice s ropou, takže je čas pustit se do práce.

Příloha č. 7: Bingo (ne)spravedlnosti

2. Enele Kofe

předseda vlády, Tuvalu

Většina lidí o mém malém ostrově, který leží 400 mil od Fidži v jižním Pacifiku, nikdy neslyšela. Tuvalu má 10 000 obyvatel na místě, které je v průměru jen šest metrů nad mořem. Můj lid se živí rybami a ovocem, každý zná své sousedy a lidé si ani nezamykají dveře.

Stoupající hladina moře, způsobená globálním oteplováním, ohrožuje samotnou existenci mé země a mých lidí. Od roku 2000 začala při přílivu voda pokrývat místa na ostrově, která nikdy předtím nebyla pokryta, jak potvrzují i ti nejstarší obyvatelé. V srpnu 2002 byl celý ostrov zaplaven a zvýšená salinita (slanost) půdy donutila rodiny pěstovat kořenové plodiny v kovových kbelících místo v zemi. Mnoho lidí se domnívá, že pokud bude současný trend pokračovat, za méně než dvacet let už žádné Tuvalu nebude.

Bývalý australský premiér prohlásil, že pokud Tuvalu zanikne, měli by se lidé přestěhovat jinam. Jaké neuvěřitelné sobectví. Jak může někdo říct, že by lidé na Tuvalu měli trpět, aby lidé v takzvaném vyspělém světě mohli dál plnit naše ovzduší oxidem uhličitým tím, že jezdí svými velkými auty a kupují věci vyrobené na druhém konci světa? To je zvrácené.

3. Kawa Abdul Kadan

původem z Azazu v Sýrii; nyní žije v uprchlickém táboře Kara Tepe na řeckém ostrově Lesbos

Můj život v Sýrii býval dobrý. Vše se změnilo v zimě na přelomu let 2006 a 2007. Tehdy začalo sucho – sucho, které trvalo až do roku 2010. Bylo to nejhorší sucho v historii Sýrie. Před suchem jsme s rodinou hospodařili na třech hektarech (téměř sedm a půl akru) krásné, bohaté vrchní vrstvy půdy. Pěstovali jsme pšenici, fazole fava, rajčata a brambory. Před suchem jsme sklízeli téměř tunu pšenice z hektaru. Ale pak už nepršelo. Potřeboval jsem jen vodu, ale tu jsem neměl. Takže to bylo velmi špatné. Vláda nám nedovolila vrtat, člověk by šel do vězení. Sucho trvalo roky a nikdo proti vládě nic neřekl.

V roce 2011 už jsme toho měli dost. Rozhodli jsme se udělat revoluci. Byla to voda a půda, co tuto revoluci odstartovalo. Ale vláda nás začala zabíjet. Násilí bylo strašné. Už jsem nemohl uživit svou rodinu, nebyla žádná práce. Proto jsem se rozhodl ze Sýrie utéct. Nyní žiji v uprchlickém táboře Kara Tepe, hlavním táboře pro Syřany na řeckém ostrově Lesbos nedaleko Turecka.

Někteří lidé říkají, že jsme uprchlíci před válkou. Jiní tvrdí, že jsme klimatičtí uprchlíci, protože změna klimatu způsobuje všude sucho. Ale pro mě je válka a sucho jedna a tatáž věc. Změna klimatu znamená válku.

4. Moi Enomenga

indián kmene Huaorani, východní Ekvádor

Ropné společnosti již léta napadají půdu mého lidu a sousedních národů – Shuarů, Cofanů a Sequoyů – v deštných pralesích východního Ekvádoru. První byla společnost Texaco. Zanechala po sobě tisíce otevřených jam, které otrávil naše řeky. Ropné společnosti vylily miliony litrů ropy a nadále vypouštějí toxické chemikálie do našich řek a potoků. A rozvoj těžby ropy vedl také k odlesňování. Když ropné společnosti postaví silnice, nastěhují se další „osadníci“, kteří vykácejí naše lesy a vyplaší naši zvěř.

S ropou přichází zkáza. A nyní se dozvídáme, že rozvoj těžby ropy neničí jen naše deštné pralesy, ale i celý svět, a to prostřednictvím znečištění oxidem uhličitým, které vede ke globálnímu oteplování. Ropa zabíjí lidi z našeho kmene kvůli znečištění a všechny zabíjí kvůli globálnímu oteplování. Říkáme: nechte ropu v zemi! Proč sem přicházejí bohaté země?

Lidé z nejbohatších a nejlidnatějších zemí přicházejí do těch nejchudších, aby si vzali naše zdroje, žili si lépe a nás zanechali ještě chudší. Ale my jsme bohatší než oni, protože máme zdroje a lesy a náš klidný život je lepší než jejich život ve městě. Všichni se musíme starat, protože tohle je srdce světa a tady můžeme dýchat. A tak se my, příslušníci kmene Huaorani, ptáme těch lidí z města: proč chcete ropu? My ropu nechceme.

Příloha č. 7: Bingo (ne)spravedlnosti

5. Maya Oatesová

bývalá ředitelka Goddardova institutu pro vesmírná studia, Národní úřad pro letectví a vesmír (NASA), New York, USA

Jsem vědkyně, ale také babička. A proto mě budoucnost zajímá obzvláště.

Nedávno jsem byla zatčena u Bílého domu ve Washingtonu, D. C., když jsem protestovala proti výstavbě ropovodu Keystone XL o délce 1700 mil, který má posílat ropu z dehtových písků v kanadské Albertě do Texasu. Proč vědkyně a babička porušila zákon a dopustila se občanské neposlušnosti a nechala se zatknout? To je jednoduché. Pokud bude tento ropovod postaven a bude se pokračovat v odběru této obzvláště špinavé a znečišťující ropy z kanadských dehtových písků, je velmi nepravděpodobné, že se nám podaří stabilizovat klima a vyhnout se katastrofálním důsledkům, které již začínáme pozorovat. Jak jsem naznačila, tento ropovod je rozbuškou největší uhlíkové bomby na planetě.

Před mnoha lety jsem byla jednou z prvních lidí, kteří varovali, že když budeme spalovat více fosilních paliv – uhlí, ropy, plynu – vzniklý oxid uhličitý ohřeje Zemi na nebezpečnou úroveň, což bude mít strašné, ale opravdu strašné následky. Myslela jsem si, že lidé budou reagovat na racionální argumenty vědecké obce, že musíme skoncovat s naší závislostí na fosilních palivech. Teď už vím, že nereagují dostatečně rychle a že musíme přijmout drastičtější opatření.

Proto jsem se nechala dobrovolně zatknout spolu s dalšími 1200 lidmi, abych upozornila na důležitost zastavení výstavby tohoto smrtícího ropovodu. Je mi více než sedmdesát let, ale když bude třeba, nechám se zatýkat dál.

6. Ludmil Prokop

český podnikatel a investor, majitel Sev.en Energy AG, Česká republika

Vystudoval jsem České vysoké učení technické. Nejdříve jsem obchodoval s výpočetní technikou, investoval jsem do nákupu akcií České spořitelny a později jsem se začal soustředit na energetický průmysl. Na počátku století jsem odkoupil společnost Mostecká uhelná, kterou jsem přebudoval na dnešní mezinárodní koncern Sev.en Energy – korporaci s ročním příjmem přesahujícím tři čtvrtě miliardy eur, tedy skoro 19 miliard korun. Její sídlo je na Kypru, takže nemusím platit tolik daní. České republice, které formálně uhlí patří, odvádím z těžby jen 3 %.

Korporaci Sev.en patří dva hnědouhelné povrchové doly v severních Čechách. Od roku 2013 provozuje rovněž vlastní hnědouhelnou elektrárnu Chvaletice. A se začátkem roku 2021 jsem odkoupil také elektrárnu Počeradý – vůbec největší český zdroj emisí skleníkových plynů. S uhlím nepodnikám jen v České republice. Společně se dvěma čínskými koncerny vlastníme od loňska také pětici elektráren na uhlí a plyn v Austrálii a Velké Británii a nejnověji i dvě uhelné společnosti ve Spojených státech.

Jsem dobrý podnikatel, a díky tomu patřím do desítky nejbohatších Čechů.

7. Oliver Penn

podnikatel, majitel kosmické společnosti SpaceX, USA

Změna klimatu je největší hrozbou, jaké lidstvo v tomto století čelí. I proto jsem spoluzakládal Teslu – firmu, která vyrábí nejen elektromobily, ale i solární panely či baterky pro ukládání obnovitelné elektrické energie, která musí nahradit fosilní paliva. Díky obrovskému zájmu o elektromobilitu se Tesla stala z hlediska tržní hodnoty největší automobilkou na světě. V současnosti se její tržní hodnota pohybuje okolo 550 miliard dolarů (dvanácti bilionů korun) a já jsem třetím nejbohatším mužem světa.

Svoje peníze investuji do firmy SpaceX, která působí v aerokosmickém průmyslu a jejímž hlavním cílem je snížit náklady na cesty do vesmíru. Pokud se na Zemi stane něco strašného, ať už kvůli lidem, nebo od přírody, chceme životní pojistku na život jako takový.

Mou vizí je vytvořit na Marsu do 40 až 100 let pomocí flotily Starship životní podmínky pro milion lidí. Díky terraformingu neboli přeměně celé planety na podmínky podobné těm pozemským bych rád vytvořil atmosféru, v níž lze fungovat bez skafandru, ideálně i bez dýchacího přístroje. Doufám, že už během tohoto desetiletí tam vyšleme první nákladní let bez posádky.

Není to pro lidi, kteří se bojí. Když mám být upřímný, dost lidí zřejmě v začátcích zemře. Ale bude to slavné dobrodružství a úžasný zážitek.

Příloha č. 7: Bingo (ne)spravedlnosti

8. Antonie Pokorná studentka a aktivistka, Česká republika

Moje generace je generace strachu. Sedíme s přáteli v kavárně a povídáme si o tom, jak asi bude vypadat naše budoucnost. Jenomže namísto sdílení radostných představ, vizí a vysněných povolání sdílíme strach. Strach z toho, že nás možná žádná budoucnost nečeká, strach ze sucha a hladu, z povodní a požárů. Strach, že se na naši generaci zapomnělo.

Klimatická krize by měla být tématem číslo jedna, jenomže většinou se nedostane ani do poznámek pod čarou. Místo v přírodě žijeme ve světě peněz, místo spolupráce soutěžíme o nejvyšší zisk. A frustrované hlasy studentů a vědců jako by nikdo nehodlal brát vážně. Aneb jak se říká, tahle země není pro mladý..

Lidé se mě často ptají, proč v osmnácti letech řeším otázky životního prostředí. Myslím si, že je to vlastně přirozené. Všichni z přírody vycházíme a jsme zároveň její součástí, je naším domovem. A je přece přirozené chtít svůj domov chránit.

Možná to zní, že moje motivace vychází z pouhé frustrace a strachu, ale není tomu tak. Můj pohon pramení z víry v to, že lepší svět je možný a že stojí za to o něj bojovat. Věřím v organizovanou sílu lidí a ve spravedlnost více než v nekonečnou honbu za ziskem.

9. Maxmilián Trauber právník, iniciátor klimatické žaloby, Česká republika

Někteří Havířovu, mému rodnému městu, říkali „město zeleně“. Těžební věže na obzoru ale prozrazovaly a prozrazují, která barva městu doopravdy vládne. Když jsem byl malý, stírali jsme z okenních parapetů černý popílek, který vítr zavál od komínů ostravských železáren, kde se místním uhlím topilo. Dnes už ho sice díky instalovaným filtrům stírat nemusíme, ale těžba uhlí pokračuje a uhlí se dál spaluje jak v průmyslu, tak v uhelných elektrárnách a teplárnách. Co oko nevidí, to srdce nebolí, že?

Neříkám, že se nic neděje. Jenže neděje se toho dost a neděje se to dost rychle. Pokud vedle některých politiků, kteří volají po „zdrženlivé“ a „rozumné“ změně našeho hospodářství vypadám jako radikál, je to jen proto, že usiluji o rozhodnou odpověď na – podle všech informací – obrovský problém a nebojím se kvůli tomu jít do rizika. Protože v tom největším riziku už dávno jsme.

Jsem přesvědčený o tom, že Česko se musí co nejdříve zbavit uhlí, ropy a ideálně i zemního plynu. Uhelné regiony, jako je ten můj, musejí znovu nalézt ztracenou historii a získat vyhlídky na budoucnost, které lidi (včetně mě) ve zdevastovaném regionu udrží. V situaci, kdy česká vláda nepřikládá změně klimatu vážnost, kterou si zaslouží, odkládá nezbytné zákony, neřídí se vlastními strategickými dokumenty, zdráhá se významně investovat do čistých technologií a hází klacky pod nohy jediné nadnárodní organizaci, která usiluje o skutečné řešení klimatické krize, Evropské unii, může být verdikt soudu jediným způsobem, jak přimět naši vládu razantně a včas zakročit.

Příloha č. 7: Bingo (ne)spravedlnosti

10. Paulette Richards

Miami, Florida, USA

Bydlím v Liberty City, afroamerické čtvrti v Miami na Floridě, kde žijí převážně lidé s nízkými příjmy. Tuto čtvrt mám ráda. Stačí jít po ulici a z domů je cítit ta úžasná vůně haitského smaženého vepřového masa a plantainů. Svůj dům jsem koupila v roce 2001 za 90 tisíc dolarů. V poslední době jsem se snažila splácet hypotéku, protože bez zdravotního pojištění mi léčba rakoviny způsobila velké dluhy a už jsem nestíhala hradit měsíční splátky. Lidé z realitních kanceláří se nějak museli doslechnout, že mi chybějí peníze, protože mi každý den někdo volal, že chce koupit můj dům.

Může za to stoupající hladina moře způsobená změnou klimatu. Proto chtějí bohatí běloši můj dům. Ti lidé chtěli léta bydlet dole u vody. Pořád to chtějí, ale teď začínají chápat, že s klimatickými změnami je bydlení u oceánu riskantní. Podle města Miami se do roku 2060 zvedne hladina moře o 14 až 34 centimetrů. Léta a léta kvůli segregaci a rasismu banky nepůjčovaly lidem tmavší barvy pleti a my jsme směli žít jen v méně žádaných vyvýšených oblastech – na korálovém hřebeni, který se táhne od severu okresu Miami-Dade až po horní část ostrova Florida Keys. Proto se najednou všichni lidé z realitních kanceláří a developeri snaží koupit naše místa a prodat je za mnohem větší peníze. Komunitní aktivisté v mém sousedství tomu říkají „klimatická gentrifikace“. Ale já jsem si nekoupila dům na investici. Koupila jsem si ho, abych v něm žila a abych v něm i zemřela. Je to můj odkaz, můj domov, moje hodnota. Co jiného bez toho mám?

11. Richard H. Mitchell

generální ředitel společnosti Delta Airlines, Atlanta, USA

Jsem generálním ředitelem společnosti Delta Airlines a žiji v Atlantě. Jsem podnikatel a právník a v leteckém průmyslu se pohybuji více než dvacet let. Mým úkolem je dohlížet na dlouhodobé cíle společnosti Delta. V konečném důsledku potřebuji, aby společnost byla pro naše investory zisková a pro 80 000 zaměstnanců bezpečným a uspokojivým místem pro práci.

Četl jsem, že letecká doprava škodí globálnímu oteplování. Lidé říkají, že naše letadla produkují obrovské množství oxidu uhličitého a dalších skleníkových plynů, které zvyšují globální oteplování. V jednom článku, který jsem nedávno četl, se píše: „Létání je jednou z nejničivějších věcí, které můžeme dělat.“ To je pravda. Tento výzkumník došel k závěru, že „jedinou etickou možností (...) je výrazně snížit počet letů, které podnikáme“.

Etika je však složitá: nemám etickou zodpovědnost vůči svým zaměstnancům a akcionářům – a vůči 160 milionům zákazníků, kteří každoročně létají se společností Delta při více než 15 000 letech denně? A to znamená rozšiřovat leteckou dopravu, inzerovat nízké ceny letenek a snažit se přimět lidi, aby jezdili na dovolenou do vzdálených míst, jako je Japonsko a Čína, aby si Delta udržela ziskovost. Jistě, budeme se snažit méně znečišťovat životní prostředí, ale řešení globálního oteplování není naše práce.

12. Zuzana Trivalová

pečovatelka v domově pro seniory, Česká republika

Pracuji jako pečovatelka v domově pro seniory v menším městě na Moravě. Poslední dva roky jsem se nezastavila. S příchodem pandemie na nás byly kladeny ještě větší nároky než dřív. Nyní se skutečně ukázalo, jak je naše práce extrémně fyzicky i psychicky náročná a že ve většině pečovatelských zařízení je nedostatek personálu – v období silné vlny covidu-19 jsem se nezastavila, byla jsem naprosto vyčerpaná a nemohla jsem si vzít dovolenou.

Lidé pracující v sociálních službách navíc nejsou dostatečně finančně ohodnoceni. Začínám se bát, že s růstem cen pro mě bude náročné uživit mou desetiletou dcerku. Přejde mi nespravedlivé, že se musím takto strachovat a že nikdo nevnímá, jak důležitou práci já a moji kolegové vykonáváme. I proto jsem se minulý rok rozhodla přidat do nově vzniklé odborové organizace ALICE. Doufám, že společně se nám podaří zlepšit pracovní podmínky pro všechny lidi v sociálních službách.

Příloha č. 7: Bingo (ne)spravedlnosti

13. Candice Ihese

spisovatelka, JAR

Pocházím z Jihoafrické republiky a v posledním desetiletí se věnuji aktivismu v oblasti ženských práv a feminismu. Víím, že tu máme velmi mnoho problémů, ale už jsem se nemohla dívat na tu nerovnost, které musejí děvčata a ženy neustále čelit. Neexistuje sexuální výchova a máme nedostatek informací o menstruaci a ženském zdraví – vlastně se to ani nedá nazvat nedostatkem informací, je to doslova tabu! O menstruaci se vůbec nemluvalo, a proto jsem jí věnovala svůj podcast a nedávno jsem o ní napsala i knihu.

Tabuizování menstruace je v Africe obrovský problém. Ženám chybějí nejen informace, ale i potřebné zdravotní pomůcky, aby krvácení zvládly v pohodlí a ve zdraví. Tampóny a vložky jsou většinou příliš drahé, aby si je mohla děvčata dovolit. A to ani nemluvíím o tom, že představují další zátěž pro životní prostředí. Momentálně zahajujeme kampaň, která šíří osvětu, a zároveň tlačíme na politiky, aby se sexuální výchova zařadila do školních osnov a aby menstruační pomůcky byly pro všechny ženy dostupné.

14. Emma Thompson

pěstitelka jablek, Hudson Valley, New York

Všichni říkají o globálním oteplování hrozné věci a já víím, že je to pro mnoho lidí špatné. Ale nedávno Fox News natočila reportáž o „vítězích“ klimatických změn a přišli si se mnou popovídat. Jak ve své reportáži uvedli, „globální oteplování má i své kladné stránky“. A to je pravda. Upřímně řečeno, čekala jsem to. Věděla jsem, že se bude oteplovat, a vííte, co se říká o krizi: že je to také příležitost.

Žiji na krásném místě. Vlnící se kopce, dobré pro jabloně. Ale rozhodla jsem se pro diverzifikaci. Hned vedle jabloní jsem zasadila broskvoně, meruňky a švestky. Před lety. Jak říkám, tušila jsem, že to přijde. Tyto stromy by nepřežily zimy v dávných dobách před globálním oteplováním. Ale naše zimy jsou stále mírnější a já se vsadím, že moje stromy to zvládnou. Jak jsem řekla lidem z Fox News, „tahle farma je připravená na budoucnost“. V dnešní době není snadné vést farmu, a pokud se počasí rozhodne trochu spolupracovat, kdo jsem, abych se hádala? Je mi líto lidí, kterým to všechno ublížilo, ale já musím myslet na svou rodinu.

15. Diya Pritamová

ochránářka sněžných levhartů, Ladak, Indie

Vzpomínám si, jak jsem jako děvče po skončení letní školy klouzala po ledovci, který se táhl daleko dolů po horách nedaleko mé vesnice v údolí Nubra v Ladaku, na dalekém severu Indie. Dnes už ten ledovec téměř zmizel. A já sleduji, jak ledovce v pohoří Karákóram každým rokem mizejí o něco víc. Jedna studie zjistila, že každý rok ledovce ztratí 49 až 66 metrů, a jiná uvádí, že od 60. let minulého století zmizelo více než 20 % ledovců. A s rostoucím globálním oteplováním začnou ledovce tát stále rychleji.

Ledovce se vytvářely po tisíce let. Protože v Ladaku naprší jen dva centimetry ročně, jsme z 90 % závislí na ledovcích. Zemědělství je na této vodě závislé při zavlažování polí a všichni ji využívají k pití. Lidé ve vesnicích vypracovali kooperativní systém sdílení vody, ale co se stane, pokud ledovce zmizí? Jak přežijeme?

Ve venkovských oblastech Ladaku nemáme téměř žádná auta. Znečišťujeme planetu velmi málo a nevypouštíme téměř žádné skleníkové plyny. Je nespravedlivé, aby bohaté země, které produkují tolik oxidu uhličitého, ničily ledovce, na kterých jsme závislí.

Příloha č. 7: Bingo (ne)spravedlnosti

16. Marie Sedláčková

důchodkyně, Česká republika

Celý život jsem pracovala jako švadlena, byla jsem zaměstnaná pro velkou českou firmu, která šije obleky. Vždy jsem ráda šila oblečení i pro sebe a svého muže, ale už přes deset let jsem v důchodu. Manžel zemřel před dvěma lety a děti jsme neměli. Zůstala jsem sama, jen s naším psem Karlem.

Dosud jsme to zvládali docela dobře. Chodím na zahrádku ke kamarádkám, odkud si donáším nějakou úrodu. V posledních měsících mám ale strach – zatímco můj důchod zůstává stejný, všechny ceny rostou. Abych zaplatila vyšší zálohy za elektřinu a plyn, vyčerpala jsem velkou část úspor. Slyšela jsem od sousedů, že ceny energie se zvyšují kvůli ochraně životního prostředí a kvůli rozhodnutí Evropské unie. Ale mně se to nezdá, vždyť slunce a větru máme, kolik chceme. Je možné, že by byly dražší než uhlí? To se postupně vyčerpává a s tím se určitě zvyšuje i jeho cena.

17. Sahnaz Munni

starostka města Antarpára, Bangladéš

Jsem starostkou vesnice Antarpára v Bangladéši. Antarpára leží na řece Brahmaputra, která pramení v Himálaji v Indii. Nacházíme se v nížině a naši vesnici každoročně zaplavují povodně. Jsme na to zvyklí a záplavy jsou vlastně dobré, protože díky nim je naše půda úrodnější.

V posledních letech jsou však záplavy mnohem horší. Jsou obrovské a každý rok ničí naše domy, odnášejí půdu pod nimi i na polích spolu s úrodou. V naší vesnici dříve žilo 239 rodin. Nyní je zde už jen 38 rodin. Ale kam máme jít, když naše domy jsou pryč? Když je pryč naše úroda, náš způsob obživy?

Naše země má zhruba 150 milionů obyvatel – je nejhustěji osídlenou zemí na světě. Mám osmnáctiměsíční dítě. Až vyroste, tato vesnice už tu nebude. Co mu předám? Zůstanou jen vzpomínky a příběhy z dob, kdy se planeta ještě tolik neoteplovala.

Kam máme jít? Dostaneme všichni letenky do Ameriky? Co tam budeme dělat? A proč bychom měli začínat od znova? Proč musíme trpět za činy jiných? To Amerika je zodpovědná za to, co se nám tady děje.

18. Bradley Stratton

prezident a generální ředitel společnosti Westinghouse Electric

Než jsem se stal šéfem společnosti Westinghouse, byl jsem senior viceprezidentem pro jaderné palivo, který dodával produkty a služby pro jaderné elektrárny po celém světě. Předtím jsem vedl sloučení bývalých jaderných podniků ABB do společnosti Westinghouse Electric a byl jsem senior viceprezidentem pro jaderné služby. Dnes jsem členem Americké jaderné společnosti a působím v představenstvu Institutu pro jadernou energii. Myslím, že byste mi mohli říkat pan Atom.

Dalo by se říci, že jsem v těchto dnech mužem v horkém křesle. Nejenže nám dochází snadno dostupná ropa, ale ropa je také obviňována z globálního oteplování. Uhlí je sice vydatným zdrojem energie, ale produkuje ještě větší množství skleníkových plynů než ropa nebo zemní plyn. Lidé hledají řešení u mé společnosti Westinghouse. Řešení je zřejmé: jaderná energie. Jak říkám svým zaměstnancům, „co je dobré pro planetu, je dobré i pro Westinghouse“.

Jistě, havárie v japonské jaderné elektrárně Fukušima byla vážná a lidé byli zraněni. Ale celé odvětví se z této nehody poučilo a i Japonsko stále ví, že jaderná energie je tou nejlepší cestou. Skutečnou hrozbou je globální oteplování. Globální oteplování by mohlo zničit velkou část života na Zemi. Jaderná energie však neprodukuje žádné skleníkové plyny. Já vidím naději pro planetu a společnost Westinghouse je tu od toho, aby se na tom podílela.

Příloha č. 7: Bingo (ne)spravedlnosti

19. Petr Novák

farmář, Předklášteří u Tišnova, Česká republika

S manželkou jsme před několika lety začali s ekologickým pěstováním zeleniny. Zatím jen v malém, ale máme plány na rozšíření. Je to tak trochu sebevražedná mise, když vidím, jak se klima mění. Pár let je sucho jako blázen, a když už jsme se na to za těch pár let adaptovali a nasadili různé metody, jak pěstovat v suchu a vedru, jak hospodárně využívat drahocennou vodu, přijde jeden děsně deštivý rok, jako zrovna ten loňský, a všechno je jinak. Najednou prostě rajčata zplesniví dřív, než stihnou dozrát. Ale zase se třeba daří salátům. Jenže kdo to má dopředu vědět?! Nejhorší na tom je asi ta nepředvídatelnost – nemůžeme se spolehnout jenom na to, že pořád bude víc a víc teplo a sucho.

Vedle toho, že si člověk zamete před svým prahem a začne se chovat ekologicky, je taky potřeba vyvíjet tlak na naše politiky. Protože oni to mají celkem na háku. Jim nejde o dobro lidí, natož těch lidí, kteří tu budou bydlet, až my tu nebudeme. Jejich zájmy jsou jinde. A to je špatně. Je potřeba, aby se lidi postavili na odpor a začali být ekologicky aktivní.

Pro mě osobně je ekologický aktivismus součástí mého života. Je to boj proti bezpráví, které se děje přírodě, většinou kvůli zisku někoho bohatého. Aby bohatý mohl být ještě bohatší. Pokud tohle bude pokračovat, půjde to s přírodou, planetou, ale i lidstvem od desítky k pěti... Vždyť pro naše děti chceme jen to nejlepší, no ne?

20. Eva Müllerová

lékařka, Česká republika

Zpočátku jsem byla dost překvapená, protože jsem si myslela, že ekologická situace se celosvětově spíše zlepšuje. Jako problém jsem vnímala spíše plastové odpady, drancování zemědělské půdy a znečišťování podzemních vod pesticidy. Začala jsem studovat další zdroje a najednou mi došlo, do jak obrovské katastrofy se jako planeta řítíme. Byla jsem v šoku. Jako lékařka vím, že člověkem způsobená změna klimatu bude mít negativní vliv na zdraví lidí. Nejhorší dopadne na ty nejslabší, tedy na děti, staré lidi, těhotné ženy a pacienty trpící chronickými onemocněními. Častější bude extrémní počasí a z toho vyplývá i vyšší riziko zranění při orkánech, požárech či povodních. Původci infekčních onemocnění se mohou rozšířit z tropických oblastí do našich končin (například malárie, průjmová onemocnění, horečka dengue), hrozí zvýšený výskyt alergií kvůli přesunu druhů kvetoucích rostlin, hrozí podvýživa z neúrody, snadnější šíření škůdců, nedostatek vody, eroze půdy, častější extrémní jevy počasí, jako jsou sucha i silný déšť. Ukazuje se, že klimatická krize má vliv i na lidskou psychiku. Lidé mají při extrémním horku tendenci reagovat podrážděně až agresivně. Už dnes se ve svém okolí setkávám s lidmi trpícími takzvaným environmentálním žalem.

Ačkoli často propadám zoufalství při představě klimatické katastrofy, pořád doufám, že máme ještě možnost zabránit nejhoršímu, tedy tomu, že naše planeta bude neobyvatelná. Tahle možnost ale existuje jen tehdy, pokud uděláme radikální reformy v energetice, dopravě a dalších oblastech. Takže cesta je. Ale musí být i vůle ji prosadit.

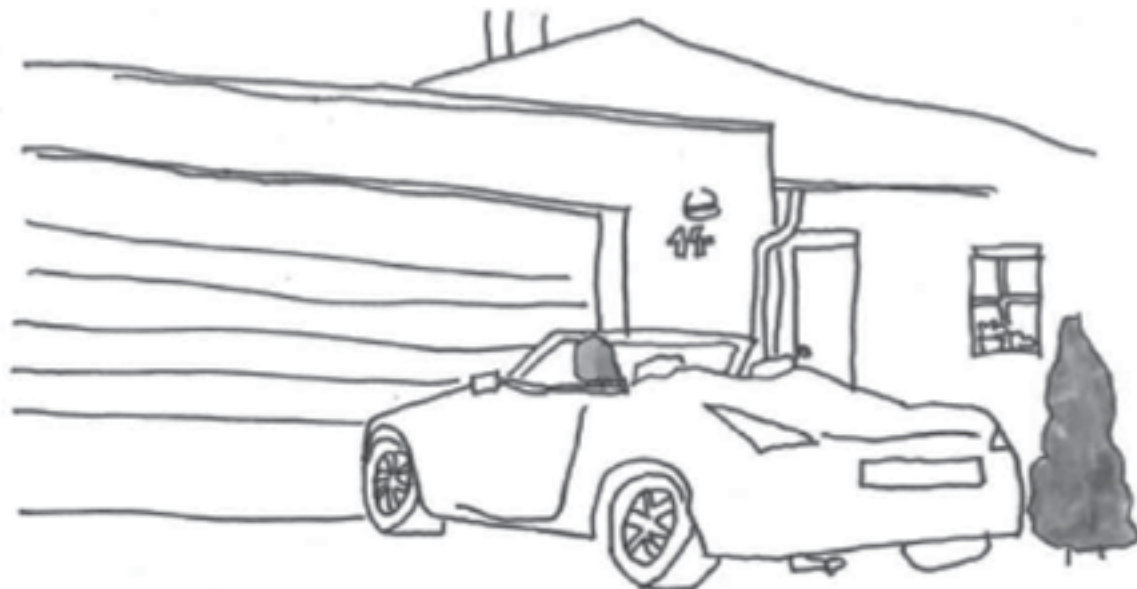
Jejda, to je ale veliká lednice!

Je ale velice úsporná. Má stejnou spotřebu proudu jako ta stará!

Příloha č. 8: Jevonsův paradox

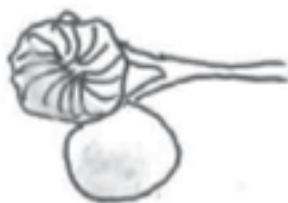

Ty chceš jet na nákup autem?

Jasně, vždyť žere jen šest a půl litru na sto kilometrů, tak proč ne?

Příloha č. 8: Jevonsův paradox

Nezhasnem na noc
ty světýlka?

Né, to jsou ty úsporný,
ty nic nežerou.

Příloha č. 8: Jevonsův paradox

Od té doby, co jsme zateplili
dům, máme mnohem
menší výdaje za topení.
Za to, co jsme ušetřili, si užijeme
pořádnou dovolenou!

Koupil jsem ti nový mobil. Je vyroben z recyklovaných materiálů a má nízkou spotřebu proudu.

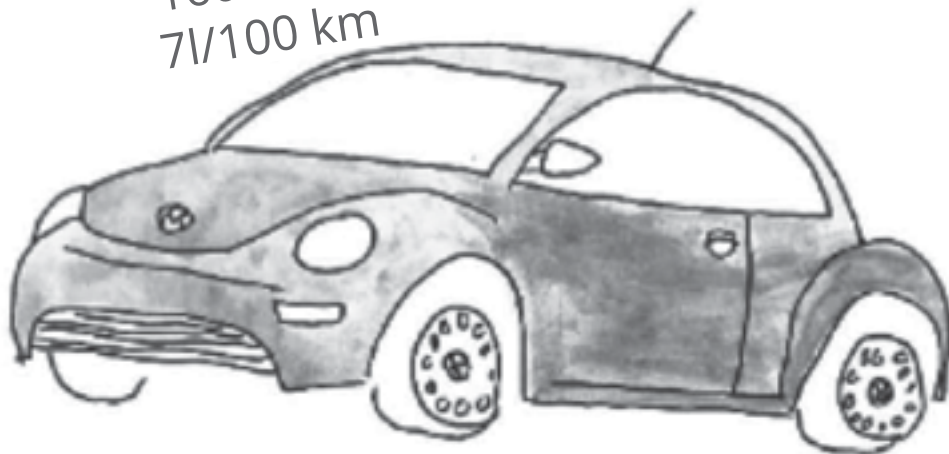
Jsi dobrý mobil, ale ten můj nový je mnohem méně škodlivý k životnímu prostředí.

Příloha č. 8: Jevonsův paradox

VW New Beetle 2005
1200 kg, 75 HP
160 km/h
7l/100 km

VW Beetle 1955
730 kg, 30 HP
110 km/h
7,5l/100 km

Příloha č. 9: Jinýma očima

Příloha 9a: Různé perspektivy

(text rozstříhejte na jednotlivé výroky, jeden na osobu)

„Musíme se z nich poučit. Pokud jsou rozvinutí a bohatí, znamená to, že nás mohou učit. Samozřejmě ne všichni v naší zemi budou schopni je dohnat, vždyť většina lidí u nás je nekulturní a nevzdělaná. Ale ti nejlepší mohou být stejní jako oni, pokud se to správně naučí.“

„Když o nějaké zemi řekneme, že je ‚nejméně rozvinutá‘, naznačujeme tím, že je nějakým způsobem zaostalá a retardovaná a že její obyvatelé projevili malou schopnost dosahovat úspěchů a rozvíjet se. Používání slova ‚rozvojová‘ je méně urážlivé, ale stále zavádějící. Pořád naznačuje, že chudoba byla původním historickým stavem založeným na ‚nedostatečných‘ vlastnostech obyvatel (ve vztahu k vlastnostem, které máme ‚my‘). To je ale myšlení, které převládalo v koloniálních dobách.“

„Neměli by sem jen tak přijet a myslet si, že se vše naučíme přes noc. Jsme nejméně padesát let pozadu. Potřebujeme mnohem více času, abychom se stali tím, čím jsou nyní oni. Ale máme na to potenciál!“

„Rozvojové země jsou tak chudé, protože jim chybějí technologie a vzdělání. Jejich systémy řízení nejsou tak vyspělé jako naše. Musíme jim pomoci tím, že jim poskytneme technologie, správné pracovní návyky a dobré vzdělání.“

„Rozvinuté země jsou bohaté, protože nás dlouho vykořisťovaly. Nejprve tím, že nás kolonizovaly, pak nespravedlivými obchodními pravidly, dluhovými úroky a nebezpečnými a krutými pracovními podmínkami. Kdybychom dostali spravedlivou šanci, mohli bychom být ještě bohatší než oni.“

„Přicházejí sem a vnucují nám své vzdělání, své technologie a svůj způsob vidění světa. Tím se lidi stávají více soutěživí a individualističtí. Rozbívá to naše komunity. Nepotřebujeme to, co se nám snaží prodat. Potřebujeme lepší rozdělení zdrojů, abychom mohli sami určovat svůj rozvoj.“

Příloha 9b: Mainstreamové pojetí rozvoje a jeho kritika

Co je to rozvoj? V současném mainstreamovém pojetí je důsledkem jednak dekolonizace, a jednak rozdělení světa po 2. světové válce, kdy byly státy klasifikovány podle svých politických a ideologických spojení na první svět (západní blok, kapitalistický), druhý svět (východní blok, socialistický) a třetí svět (ostatní, často neutrální země). Proto pojem rozvoje vždy zahrnuje vztah k ostatním zemím a myšlenku, jak by měla vypadat ideální společnost.

Pojem rozvinutý stát obvykle evokuje představu industrializované a bohaté země, materiální zabezpečení, technologie, demokracii, vědu, vzdělanost, civilizovanost a modernitu. Tento obraz je však konstruován ve vztahu k jiným státům a jejich národům či etnikům. Protikladem jsou tzv. rozvojové státy, které jsou považovány za „zaostalé“ a výše zmíněné vlastnosti jim údajně chybějí. V rámci současného převládajícího narativu tzv. „rozvojové pomoci“ potřebují podporu, aby se rozvinutým zemím vyrovnaly. Kdo však definuje parametry rozvoje a v čí prospěch?

Výše zmíněné pojetí rozvoje je v posledních letech zpochybňováno z různých pozic. Někteří kritici vidí rozvoj jako imperialismus vědění. Pokračování kolonialismu, jenž vnucuje „modernost“, kterou svět nutně nemusí chtít. Jiní vidí zmíněné pojetí rozvoje jako politické kroky, jež přinesou prospěch hlavně ekonomikám „rozvinutých“ zemí a způsobí ještě větší nerovnosti, protože tok znalostí a moci je často v „rozvojovém průmyslu“ jednosměrný. Některé skupiny se pokoušely nastolit nové pojetí rozvoje s přihlédnutím k environmentálním nákladům industrializace a obhajují tzv. „udržitelný rozvoj“. Jiné tvrdí, že kapitalistický ekonomický model nikdy nebude udržitelný, takže potřebujeme „udržitelnou kontrakci“ (na rozdíl od rozvoje)... A diskuze pokračuje.

Příloha č. 9: Jinýma očima

Otázky:

- Mělo by se na celé zemi usilovat o jeden univerzální ideál společnosti, a tím pádem i způsob rozvoje?
- Kdo by měl tento ideál definovat?
- Jak by označení „rozvojový/zaostalý“ mohlo ovlivnit vztah lidí k rozvinutým zemím?
- Jaké jsou důvody a důsledky snahy vnutit jedno pojetí ideálu rozvoje jako jediného možného směru pro všechny?

Příloha 9c: Pohled jinýma očima

Mereana Taki Rotorua (Nový Zéland)

Rozvoj se týká kvality a integrity našich vzájemných vztahů. Je také o spojení, která máme sami se sebou a s duchovním světem. Jsme si vědomi toho, že svět se netočí kolem nás. Západní pojetí rozvoje nedává smysl.

Wera Mirim Santa Catarina (Brazílie)

Rozvoj, který po nás chtějí, znamená odtržení od naší komunity. Znamená to žít jako lidé ve městě: izolovaně od ostatních lidí, izolovaně od země, osamoceně ve světě. Rozvoj v mém jazyce znamená spojení s vlastní komunitou, se zemí a s Ňande Ru (silou stvoření nebo Bohem).

Bob Randall Mutitjulu (Austrálie)

Rozvinutá společnost je celá společnost. Otázka, kterou si klademe při ověřování těchto spojení, je jednoduchá: stojí to, co jsme a co děláme, ostatní živé bytosti život, nebo ne? Pokud ano, pak jdeme po špatné cestě. Jestliže bude člověk pokračovat v ničení takovým tempem, jakým ničíme dnes, pro děti našich dětí toho moc nezbude.

Bronwyn Thurlow Otautahi (Nový Zéland)

Vývoj je složitá věc. Cítím, že jsem součástí širšího systému vztahů a že moderní pojetí pokroku je velmi problematické. Ale zároveň si nemyslím, že bych raději žila bez elektřiny, teplé vody, knih, houslí, tepelných čerpadel, jednorázových plenek nebo aut.

Juan Carlos Machicado Cusco (Peru)

Incký pokrok či rozvoj je pojímán kolektivně a v kontextu vztahu k zemi. Všechno by mělo být spravedlivé – co chci pro sebe, by měli mít i všichni ostatní. Ale pokud to „mít“ znamená brát druhým nebo životnímu prostředí způsobem, který je nespravedlivý, pak bych to neměl chtít. A rozvinutá společnost dává každému dostatek a uspokojuje jeho potřeby.

Příloha č. 9: Jinýma očima

Příloha 9d: Případová studie

Zábor půdy a nucené vystěhování lidu San v Botswaně

KONTEXT

Píše se rok 1997 a Sanové (pejorativně nazývaní Křováci) žijící v centrální části pouště Kalahari v Botswaně jsou násilně vystěhováni ze svých pozemků. Je možné, že toto vystěhování může mít souvislost s objevením diamantů na půdě Sanů. O těžbu usiluje britská společnost Gem Diamonds.

PERSPEKTIVY

Prezident Botswany

„Jak můžeme chtít, aby tvorové z doby kamenné pokračovali v existenci v době počítačů? Pokud Křováci chtějí přežít, musejí se změnit. Když to neudělají, zahynou stejně jako dodo.“

Sanové, kteří odmítli odejít

„Tohle je náš domov, domov našich předků, který jsme po nich zdědili. Naši předkové nám neřekli, abychom se odstěhovali. Teď nám bylo zakázáno lovit a sbírat potravu. Ale to je to, co děláme, abychom mohli žít. To je naše cesta. To je naše kultura. Žijeme z této země, z této půdy, která nás živí. Vláda nám ukradla naše kozy a zakázala náš způsob života. My se nechceme stěhovat, my jsme se rozhodli zůstat a žít na své půdě.“

Část nedomorodého obyvatelstva v Botswaně, která podporuje vládu

„Křováci jsou primitivové. Není přece možné žít jako zvířata! Žijí v minulosti, a tak se musejí změnit. Přinutit je k rozvoji je pro jejich vlastní dobro. Pomůže jim to dohnat civilizovaný svět.“

Někteří Sanové, kteří se rozhodli odejít

„Jsme smutní, že odcházíme, ale pro naše děti tu nic není. Budoucnost našich dětí je ve městě, s dobrým vzděláním.“

Organizace pro lidská práva, která se snaží podporovat kmen Sanů

„Křováci se rozhodli žít jinak než my. Nemají žádné dluhy, bomby, vězení ani chudobu, žádné bezdomovectví, žádné nezdravé jídlo a žádné znečištění. Výsledky nuceného ‚rozvoje‘ jsou téměř vždy pro původní obyvatelstvo katastrofální: chudoba, alkoholismus, prostituce, nemoci a smrt. Názory, že jsou primitivní, vedou přímo k jejich pronásledování a porušování jejich práv. Měli by se rozhodnout, zda a jak se chtějí změnit, a nebýt ke změně nuceni.“

INFOBOX

Deklarace OSN o právech domorodého obyvatelstva uvádí, že domorodé národy mají právo na sebeurčení a samosprávu. To znamená, že si mohou zvolit svůj politický status a způsob, jakým se chtějí rozvíjet (články 3 a 4); mají také právo na půdu a zdroje, které tradičně využívali, a na zachování a posilování svého osobitého duchovního vztahu k půdě, vodstvu a dalším zdrojům (články 25 a 26).

Odvaha nerůst Přílohová část

Metody neformálního vzdělávání
pro sociálně-ekologickou transformaci

Tato publikace byla vydána v roce 2022 jako součást mezinárodního projektu
Partnership for transnational ESD and Degrowth education,
který byl financován Evropskou unií v rámci programu Erasmus+
a na jehož realizaci se podílely organizace:

Ekumenická akademie, Re-set, Kreisau-Initiative,
Fundacja Krzyżowa dla Porozumienia Europejskiego

Kolektiv autorek a autorů:

Barbora Adamková, Katarína Kováčová, Jakub Mácha,
Maroš Prčina, Sabina Vojtěchová

Editace: Josef Patočka, Petra Frühbauerová

Korektura: Lucie Krejčí

Sazba a ilustrace: Pavel Pražák (maesara.cz)

Tisk: Studio Art Print, s.r.o., Tomsova 664/6, 108 00 Praha 10 - Malešice

Poděkování:

Anna Dańkowska, Agnieszka Duduś, Johannes Huth, Sofie Koscholke,
Elisabeth Kremer, Karolína Silná, Tadeáš Žďárský,
účastníci a účastnice webinářů a tréninkových školení,
Resilience Earth, resilience.earth/en
NaZemi, nazemi.cz

Projekt byl realizován za finanční podpory
programu Erasmus+ Evropské unie. Za obsah
publikace odpovídají výhradně zapojené orga-
nizace a nemusí nutně reflektovat postoje Ev-
ropské unie.

Spolufinancováno
z programu Evropské unie
Erasmus+

Vydání publikace bylo dále finančně podpo-
řeno Koordinačním centrem česko-němec-
kých výměn mládeže - Tandem.

Vydala Ekumenická akademie, z.s.
Nad Vršovskou horou 88/4
101 00 Praha 10
www.ekumakad.cz

ISBN 978-80-87661-57-4